

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології
Кафедра соціальної роботи

Томашевська Лілія Федорівна

**«Соціально-психологічні чинники бездоглядності та безпритульності
дітей в Україні та соціальна робота з ними»**

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня
бакалавра соціальної роботи

Науковий керівник:
доктор психологічних наук,
професор кафедри соціальної роботи
Швалб Юрій Михайлович

Допустити до захисту в ЕК
Кафедра соціальної роботи
Завідувач кафедри соціальної роботи
Кандидат соціологічних наук,

(підпис)

Київ – 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти бездоглядності і безпритульності дітей в Україні і напрямки соціальної роботи з ними	8
1.1. Сутність понять «безпритульність» та «бездоглядність», «діти вулиць».....	8
1.2. Основні причини і ознаки безпритульності та бездоглядності дітей.....	16
1.3. Напрямки соціальної роботи з безпритульними та бездоглядними дітьми.....	23
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. Проведення емпіричного дослідження	32
2.1. Програма проведення дослідження	32
2.2. Обгрутування вибірки.....	33
2.3. Вибір методів дослідження.....	35
Висновки до другого розділу.....	36
РОЗДІЛ 3. Результати проведеного дослідження та їх практичне значення.....	37
3.1. Обробка результатів дослідження.....	37
3.2. Практичне значення дослідження.....	49
Висновки до третього розділу.....	52
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність проблеми. Теперішні умови суспільного життя, що супроводжуються соціально-політичними, національними, демографічними, воєнними та іншими протиріччями, економічною нестабільністю в суспільстві, негативно впливають на благополуччя і нормальний розвиток дітей. Вище зазначені умови можуть спричинити збільшення випадків соціальної бездоглядності та, пов'язаної з нею, дитячої злочинності.

На жаль, бездоглядні та безпритульні діти – це частина населення, що постійно збільшується, що може бути прямою загрозою соціальної безпеки країни. Бездоглядність неповнолітніх, що являє собою соціальну, психолого-педагогічну проблему, все яскравіше набуває кримінологічного характеру.

Такі явища як дитяча бездоглядність та безпритульність супроводжують суспільство майже на всіх етапах його існування. Проте навіть в умовах сучасного цивілізаційного суспільства не вдається якісно і повністю запобігти їх виникненню та викоринити їх наслідки, ці явища спостерігаються в багатьох країнах світу, навіть у високорозвинених, не виключенням є і Україна.

Проте на збільшення чисельності дітей, яких можна вважати бездоглядними і безпритульними, впливають такі чинники: теперішній стан суспільства (його політичні, соціальні та економічні аспекти); рівень розвитку культури і норм моралі; недостатньо чітка і зрозуміла діяльність дотичних міністерств і організацій у сфері роботи з дітьми і молоддю; негативні ознаки соціального середовища де ростуть і виховуються діти; недосконала організація виховної і навчальної діяльності у відповідних освітніх закладах; педагогічна занедбаність окремих підлітків; негативний виховний вплив сім'ї; важке матеріальне становище сімей; наявність відхилень у фізичному та психічному розвитку дітей і підлітків тощо.

У періоди руйнування існуючих соціальних механізмів розмивається нормативна система суспільних норм і цінностей, яка є основою процесів

виховання і соціальної інтеграції дітей, і тому форми соціалізації підростаючих поколінь, які існують в суспільстві втрачають свій сенс, відповідно втрачається і соціальна ідентифікація.

Сучасні умови розвитку і функціонування всіх аспектів суспільства (соціальний, економічний, культурний, політичний, національний) створюють ситуацію нестабільності, що в свою чергу впливає на кожного громадянина окремо, і всю державу загалом. Особливо цей вплив стосується і нормального функціонування сімей як соціальних інститутів. Відтак батьки втрачають здатність до спілкування з сучасними дітьми, вони не можуть віднайти способи для нормальної комунікації і виховання дітей; постійні сварки батьків погіршують мікроклімат в сім'ї і є негативним зразком поведінки для дітей; часто можна спостерігати повне або часткове безробіття батьків (коли працює один з батьків, або не працює жоден).

Все вищезгадане призводить до погіршення умов для розвитку дитини і, як наслідок, руйнування моральних і культурних сімейних традицій. Конфлікти в сім'ї стають причиною жорстокого поводження з дітьми, причиною насильства над дітьми (фізичне, психічне, сексуальне).

Таким чином, такі сім'ї стають проблемним, а то й негативним фактором розвитку і виховання дітей. Внаслідок дефіциту уваги від батьків або осіб, що їх замінюють, діти, зазвичай, потрапляють під вплив асоціального середовища, де втягуються у різні асоціальні групи: субкультури, кримінал, жебракування тощо. Можливий і такий варіант, що бездоглядні діти не втрачають контакт із сім'єю, але через деякі причини (бідність родини, перенаселеність у квартирі, дитяча експлуатація, байдужість дорослих, непорозуміння з батьками, вчителями) більшу частину дня, а то й ночі, проводять на вулиці.

Досліджуючи розвиток і становлення нашої держави в різні періоди, можна віднайти інформацію про категорію бездоглядних і безпритульних

дітей, адже це явище в нашому суспільстві не нове. Актуальність цієї проблеми не втрачається з часом, а просто змінюються обставини і причини.

Проаналізувавши теоретичний матеріал, наукові та практичні напрацювання, які направлені на пошук вирішення проблем безпритульності і бездоглядності, можна зробити висновки, що однією з причин є відсутність сталих і дієвих державних механізмів, які могли б попереджати виникнення таких явищ як сімейне неблагополуччя, дитяча занедбаність, безпритульність і бездоглядність. Також на виникнення вищеперерахованих явищ впливає неналагоджена співпраця організацій і установ, які працюють з даними категоріями клієнтів. Адже робота таких установ і організацій має переважно обмежений в часі епізодичний характер. Саме тому, система профілактики, яка є на даний час, втратила свою актуальність і потребує модернізації.

Існують різні неурядові благодійні і громадські організації і фонди, які мають на меті покращення рівня життя бездоглядних і безпритульних дітей, забезпечення їх основних потреб, захист їх прав, надання підтримки, але переважно як показує практика діти або не проінформовані про роботу таких організацій, або не мають доступу до отримання їхніх послуг, або ж мають страх звертатися за допомогою.

Державні установи і організації, які працюють з безпритульними і бездоглядними дітьми, зазвичай обирають простий і швидкий спосіб вирішення проблем – позбавляють батьків їх батьківських прав, але це не вирішує проблему, а навпаки ускладнює і відкладає її вирішення на ще більший проміжок часу.

Тому, як ми бачимо, що ефективна соціальна робота з безпритульними і бездоглядними дітьми має проводитися як з дітьми так і з батьками, адже це проблема сім'ї, і відтак проблема суспільства, тож ми не маємо права закривати очі на проблеми, а маємо їх вирішувати. Для цього має бути налагоджена і скоординована робота всіх учасників процесу, тобто всіх

об'єктів і суб'єктів соціальної роботи. Саме тому соціальна робота з даною категорією має проводитися на всіх її рівнях: індивідуальному (з кожною дитиною окремо); груповому або сімейному (з усіма членами сім'ї); місцевому або регіональному; державному.

Чимало науковців займалися дослідження проблеми дитячої бездоглядності і безпритульності. Соціально-педагогічний і психологічний аспекти вивчали О.Безпалько, Н.Павлик, Ж.Петрочко, І.Пеша, І.Зверєва, А. Капська, Л.Кальченко. Дослідження появи і розвитку проблем дитячої бездоглядності і безпритульності займалися А.Зінченко, В.Вакуленко, В.Виноградова-Бондаренко, І.Голубочка, І. Галатир, І.Ченбай.

Особливості державної політики та державного управління у сфері профілактики дитячої бездоглядності та безпритульності вивчали Л.Волинець, М.Бутко, І.Доля, І.Цибуліна, Ю.Харченко, С.Толстоухова, З.Кияниця. Л.Кривачук, М.Кравченко, М.Рибкало та інші. Проблема співпраці органів державної влади, місцевого самоврядування та неурядових організацій присвячені наукові дослідження О. Безпалько, М.Левчук, А. Матвійчука, Ю. Горемикіної, Л. Сідельник, Н.Калінкіної, О.Котукова.

Дослідження цієї проблеми є важливим, оскільки від цього залежить майбутнє країни та майбутнє дітей. Розуміння причин виникнення проблеми та ефективних методів її вирішення допоможе покращити становище безпритульних та бездоглядних дітей, їхню соціальну адаптацію та реінтеграцію в суспільство. Вибір теми дослідження «Соціально-психологічні чинники бездоглядності та безпритульності дітей в Україні та їх профілактика» обумовлений інтересом до проблем соціальної роботи та нашим бажанням допомогти безпритульним та бездоглядним дітям. Також важливим моментом став підвищений інтерес громадськості та державних органів до цієї проблеми в Україні.

Мета – розкриття соціально-психологічних чинників бездоглядності і безпритульності дітей в Україні та визначення механізмів їх профілактики.

Об’єкт дослідження – соціально-психологічні чинники виникнення явищ бездоглядності та безпритульності дітей.

Предмет дослідження – способи і механізми профілактики бездоглядності та безпритульності дітей в Україні.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати поняття «бездоглядність», «безпритульність», «діти вулиць», як соціально-психологічні явища.

2. З’ясувати сучасний стан та причини виникнення бездоглядності та безпритульності дітей в Україні.

3. Проаналізувати ознаки таких явищ як «безпритульність» і «бездоглядність».

4. Визначити і розкрити основні напрямки соціальної роботи з бездоглядними і безпритульними дітьми в Україні.

5. Виокремити ефективні шляхи подолання проблеми дитячої безпритульності і бездоглядності в Україні.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз наукової літератури, узагальнення, систематизація, порівняння досліджуваних понять; емпіричні – спостереження, узагальнення досвіду діяльності міських служб у справах дітей шляхом аналізу документів, звітів.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти бездоглядності і безпритульності дітей в Україні

1.1. Сутність понять «безпритульність» та «бездоглядність», «діти вулиць»

Внаслідок соціально-економічних змін, які відбуваються в Україні значно зростає кількість соціальних сиріт та рівень дитячої бездоглядності та безпритульності. Таким чином на сьогоднішній день головною проблемою є момент пошуку нових механізмів і технологій, які могли б забезпечити позитивну соціалізацію підлітків, які через складні життєві ситуації, опинилися на вулиці.

Вивчення чинників, які призводять до виникнення даної проблеми, і наслідків, до яких проблема призводить, демонструє нам пряму залежність проблем бездоглядності і безпритульності, від соціального, економічного, політичного, культурного рівнів розвитку суспільства.

Так як бездоглядні і безпритульні діти також є категорією даного суспільства, то рівень розвитку останнього має прямий вплив на виникнення таких негативних явищ як бездоглядність і безпритульність, які в свою чергу змінюють соціальне середовище, підвищують соціальну напругу, стають причиною виникнення бродяжництва, жебрацтва та злочинності серед дітей і молоді. Це в свою чергу призводить до змін і погіршення духовного, психічного і фізичного здоров'я; загострення соціальної ситуації в суспільстві і в сім'ї; зниження громадської, соціальної, трудової активності.

Через постійні конфлікти в сім'ї, фізичне, психічне і сексуальне насильство, порушення умов проживання, порушення прав дитини, діти, які потрапляють на вулицю, нездатні самотійно впоратися з такими проблемами, і мають потребу особливої кмітливості професійної допомоги, захисту і підтримки з боку держави, і всіх органів і установ, які покликані на збереження норм і

порядку в суспільстві, які мають в своїх обов'язках захист прав дітей, і мають надавати якісну соціальну, правову, економічну, психологічну та інші види допомоги.

Збільшення кількості дітей, які перебувають на вулицях, вокзалах, та інших громадських місцях, є показником того, що державна політика і державні методи і технології втрачають свою актуальність, і не відповідають сучасним умовам суспільства, а тому не мають відповідної ефективності і результативності.

Демографічна криза, яка властива нашому суспільству на даний момент (низька народжуваність, висока смертність, війна, старіння населення, народжуваність в ранньому віці, кількість відмовних і хворих дітей) призводить до погіршення соціальної стабільності і збільшення випадків бездоглядності і безпритульності.

Ще одними з причин виникнення бездоглядності і безпритульності є збільшення випадків соціального сирітства, все більше випадків позбавлення батьків батьківських прав, народжуваність в ранньому віці, погіршення рівня життя населення, розшарування суспільства на класи (між багатими і бідними), погіршення умов освіти і виховання тощо.

Для бездоглядних дітей характерними є незабезпеченість сприятливими умовами для фізичного, духовного та інтелектуального розвитку (дефіцит матеріального благополуччя сім'ї, належного виховання, догляду і дбайливого ставлення до дитини, здорової матеріальної атмосфери тощо). Саме тому, дитяча бездоглядність – це послаблений чи відсутній нагляд за поведінкою, розвитком, самопочуттям дитини з боку батьків чи осіб, що їх замінюють. Такі діти можуть проявляти девіантну поведінку, мати шкідливі звички чи відчувати самотність, комплекс неповноцінності, незадоволеності власним життям тощо.

Для того аби краще зрозуміти, які саме методи будуть ефективними в подоланні безпритульності і бездоглядності, потрібно враховувати такі елементи категорії безпритульності:

- Соціально-політичний елемент, який показує відношення держави до безпритульності як суспільного явища. Сюди можна віднести розробку, модернізацію і реалізацію законодавства, контроль його виконання і дотримання, а також фінансування. Політичні процеси в країні мають прямий вплив на виникнення явища безпритульності. За інформацією результатів досліджень безпритульності 20-40-х років, при наполегливому і глибинному втручанні державної політики в дану проблему можна її подолати. Напрацювання Л. Волинець і М. Кордонського, більшість дітей, покидають свої домівки не з власним рішенням, а після знайомства з дітьми, які мають подібний досвід і проблеми, які вже пережили схожі труднощі, і на власному прикладі показують як подолали їх (живучи на вулиці, подалі від дому).

- Нормативно-правовий елемент. Передбачає створення сучасної законодавчої бази, для забезпечення захисту основних прав безпритульних і бездоглядних дітей, які будуть відповідати правам, які проголошено Конвенцією ООН про права дитини. Проводячи паралель між українським законодавством і міжнародним, бачимо що в міжнародному є визначення поняття «діти вулиці» - діти, які перебувають довгий час на вулиці, а в українському – «безпритульні діти», це діти, яких покинули батьки, або які самостійно покинули сім'ю. також, тут потрібно зазначити, що держава забезпечує захист дітей від всіх форм насильства, образ, недбалого і жорстокого поводження з боку батьків або осіб, які їх замінюють.

Органи опіки і піклування, служби у справах неповнолітніх надають дітям, і особам які їх виховують, необхідну допомогу у запобіганні та виявленні випадків жорстокого поводження з дитиною, передачі інформації про ці випадки для розгляду до відповідних уповноважених законом органів для проведення розслідування і вжиття заходів щодо припинення насильства.

- Економічний елемент. Безпритульність і бездоглядність є проблемами економіки держави. Малозабезпеченість, безробіття, погіршення матеріального стану сім'ї, призводить до пошуку роботи і/або постійного заробітку батьків, що в свою чергу призводить до бездоглядності дітей, батьки менше часу приділяють вихованню дітей, приділяють їм менше уваги, бо більшість свого часу проводять на роботі. Це є причиною виникнення напруги в сім'ї, постійні конфлікти, погіршення сімейних стосунків, незадоволення рівнем життя, діти не відчують уваги і підтримки з боку батьків, їх зацікавленості життям дітей. Саме тому діти починають шукати цю увагу і підтримку за межами дому, тобто на вулиці.

- Культурологічний елемент. Тут йде мова про відновлення важливості виховної функції сім'ї, дотримання норм традицій виховання дітей, розуміння цінності дитинства у батьків зокрема, і в усьому суспільстві взагалі. Маємо розуміти причини, які призвели до появи явища безпритульності і бездоглядності. Відповідно до форм організації життя в суспільстві має бути створено загальні методологію і стратегію розуміння і роботи з суспільними явищами такими як безпритульність і бездоглядність.

- Соціокультурний елемент. Приналежність людини до певного соціуму і культури, показує рівень громадськості людини, тобто її ставлення до соціальної дійсності. Це соціальні зв'язки і взаємодія людей, що формує їхню єдність. Безпритульна дитина, це дитина у якої відсутня сім'я, як необхідний елемент виховного середовища.

В.Є. Виноградова-Бондаренко займалася дослідженням притаманності групам безпритульних дітей власних норм моралі, лексики, культури, форм проведення дозвілля що дає нам можливість зробити висновки про те, що існує специфічна субкультура безпритульних. Така субкультура може мати асоціальний або антисоціальний характер.

Тому можна виокремити дві групи субкультури безпритульних: пасивно-безпритульні (легко можуть порвати з вуличним життям, для них характерний занижений фізичний розвиток, підвищена роздратованість, відсталість, втомлюваність тощо), а також активно-безпритульні (легко переходять з місця на місце, легко адаптуються до нових місць, для них характерна недовіра, озлобленість, брехливість, агресивність, антисоціальна поведінка, спритність).

- Етнокультурний елемент. Для кожної нації на всіх етапах розвитку державності притаманні явища безпритульності. Історично склалося так, що кожному народу притаманні особливі погляди і ставлення до безпритульних дітей. Для слов'янських народів характерна милостивість до мандрівних сиріт чи старців. Існували такі форми допомоги як милостиня у вигляді їжі, але тільки тим, про кого було відомо чому і за яких обставин вони опинилися на вулиці. Пізніше годуванням бідних в селах займалися органи місцевого самоврядування (годування бідних, сиріт, немічних, безпритульних).

- Демографічний елемент. Демографічна криза, яка притаманна сучасному суспільству, внаслідок політичних, економічних і соціальних процесів, які в ньому відбуваються, загострює ситуацію виникнення і поширення безпритульності. Контроль показників безпритульності у всьому світі веде дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ, щорічно опубліковуючи дані для широкого загалу.

- Історичний елемент. Завдяки вивченню історичних причин виникнення і боротьби з дитячою безпритульністю наступні покоління мають досвід подолання такого явища. Кожна історична доба характеризується особливим ставленням до жебрацтва, бродяжництва, безпритульності тощо. Їх вивчення дає змогу повністю уявити соціокультурну картину доби, можливість перейняти, осучаснити методи подолання кризи. Переважно безпритульні діти розглядаються як суспільне явище. Це впливає на те, що суспільство і громадськість відокремлюють безпритульних дітей від «благополучних» за зовнішніми ознаками, тобто це діти, які самостійно заробляють для себе

шляхом жебрацтва, крадіжок, бродяжництва. У такому випадку увага спрямована на соціальне середовище і мови, в яких проживає дитина. Саме тому поняття «безпритульність» має включати обставини, особливості середовища, через які причини дитина опинилася на вулиці. І відтак, види бездоглядності визначаються залежно від наявності або відсутності у цьому середовищі тих чи інших причин, чинників.

Для сучасного законодавства України характерною є відсутність визначення поняття «бездоглядні діти». Тому приведемо приклад визначення цього поняття. «Бездоглядні діти» – це діти, які мають сім'ю та визначене місце проживання, однак не забезпечені сприятливими умовами для духовного чи фізичного розвитку» (І.Горобець).

Поняття бездоглядності відрізняється від поняття безпритульності: бездоглядна дитина – це дитина, контроль за поведінкою якої відсутній внаслідок невиконання або неналежного виконання обов'язків з їх виховання й навчання з боку батьків або законних представників чи посадових осіб; безпритульна дитина – це бездоглядна дитина, яка не має постійного місця проживання (перебування).

Відсутність виховного впливу батьків та школи на дитину що передбачає проведення більшості часу на вулиці, негативний та асоціальний вплив батьків на дітей, який приводить до їх виходу на вулицю, дає підстави розглядати дитячу бездоглядність як більш широке явище. З'являється нова категорія дітей, яких називають «діти вулиці».

За визначенням ЮНІСЕФ, «діти вулиці» – це неповнолітні, для яких вулиця стала постійним місцем перебування. Безперечно, дане визначення не охоплює велику кількість дітей, які з різних причин опинилися на вулиці. Адже є й такі, котрі мають домівку, батьків або близьких людей. Паралельно функціонують два поняття: «діти, які працюють на вулиці» і «діти, які живуть на вулиці разом зі своєю сім'єю».

За визначенням Дитячого Фонду Організації Об'єднаних Націй, до «дітей вулиці» належать:

– діти, які не спілкуються зі своїми сім'ями, живуть у тимчасових помешканнях (покинутих будинках) або не мають взагалі постійного житла і кожен раз ночують у новому місці; їхніми першочерговими потребами є фізіологічне виживання і пошук житла (безпритульні діти);

– діти, які підтримують контакт з сім'єю, але через перенаселення житла, експлуатацію та різні види насилля (сексуальне, психічне) проводять більшу частину дня, а іноді й ночі на вулиці (бездоглядні діти);

– діти – вихованці будинків інтернатів та притулків, які з різних причин втекли з них і перебувають на вулиці (діти, які перебувають під опікою держави).

«Діти вулиці» належать до категорії осіб, які під впливом несприятливих для розвитку соціальних, психолого-педагогічних та медико-біологічних умов з'являється негативне ставлення до навчання, норм поведінки, відбувається зниження або втрата почуття відповідальності за свої вчинки. За цими ознаками їх можна віднести до «педагогічно занедбаних дітей».

У Законі України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року вперше було визначено поняття «дитячої безпритульності» як «діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання». Однак у Законі України «Про основи соціального захисту бездомних громадян та безпритульних дітей» Ст. 2, який набрав чинності від 1 січня 2006 року, визначено, що безпритульними дітьми вважаються діти, які були вимушені залишити або самі залишили свою сім'ю чи дитячий заклад, де вони виховувалися, і не мають постійного місця проживання [24].

У посібнику з методики міждисциплінарного ведення випадку при роботі з безпритульними, бездоглядними неповнолітніми дітьми, поняття

«бездоглядна дитина» визначається як «дитина, поведінка якої не контролюється внаслідок невиконання або неналежного виконання батьками або законними представниками своїх обов'язків з її виховання, навчання і (або) утримання або посадовими особами». Однак слід зауважити, що чинне законодавство не містить чіткого визначення поняття «бездоглядна дитина».

Бездоглядність дітей – це стан, коли дитина перебуває у своїй сім'ї, але не отримує достатньої уваги, догляду та піклування від батьків або інших дорослих, що відповідальні за її виховання [23]. Це може статися через зайнятість батьків, їхню відсутність удома, залежність від алкоголю та наркотиків, конфлікти у сім'ї, нездатність батьків забезпечити дитині належні умови життя.

Таким чином, діти, які проживають у складних матеріальних, психологічних та емоційних умовах у своїх родинх і потребують допомоги від суспільства, стають найбільш незахищеною категорією дітей у будь-якій країні. Часто з цих сімей діти виходять, намагаючись уникнути реальності. У деяких випадках батьки таких дітей зловживають алкоголем або перебувають у в'язницях та інших місцях позбавлення волі. В свою чергу, діти, які були покинуті батьками або самі залишили свої родини чи дитячі заклади, і не мають постійного місця проживання, вважаються бездоглядними та безпритульними.

1.2. Основні причини і ознаки безпритульності та бездоглядності дітей

На жаль, на сьогоднішній день збільшується кількість дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах, внаслідок воєнної агресії російської федерації, що спричинило соціально-економічну нестабільність суспільства та держави в цілому. Серйозним проблемним явищем сьогодні є збільшення числа сиріт і безпритульних дітей та підлітків. Ці процеси відбуваються на тлі загального зменшення чисельності населення в Україні та зниження народжуваності. Така ситуація є причиною занепокоєння. Головними причинами цих проблем є військові дії на території нашої держави, постійний ракетний терор ворога, окупація значної території нашої країни та депортація дітей з тимчасово окупованих територій. Це пов'язано зі складним морально-психологічним становищем суспільства, несприятливою соціально-економічною ситуацією та насильством в країні.

Розуміння основних причин дитячої бездоглядності та безпритульності в сучасній Україні дає змогу розібратися у специфіці цього явища, яку треба враховувати в державно-управлінській діяльності щодо запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності. Тому, вважаємо за доцільне виокремити специфічні особливості бездоглядних і безпритульних дітей.

До особливостей бездоглядності можемо віднести: відсутність контролю з боку батьків, низький рівень їх виховної функції; недоступні медичні і освітні послуги; недоступність соціального захисту; самостійний заробіток (незаконна праця, кримінальна діяльність); зловживання наркотичними і алкогольними речовинами; спосіб життя, який не відповідає нормам фізичного, духовного, морального та соціального розвитку дитини; захворювання, включаючи інфекційні; психічні проблеми, такі як депресія, когнітивні порушення, залежності, акцентуації особистості та низька самооцінка [17].

Таблиця 1. Основні ознаки «безпритульності» та «бездоглядності» дітей

«Безпритульність»	«Бездоглядність»
<p>1.Немає місця для постійного проживання, лише тимчасові «помешкання».</p> <p>2.Тривале перебування в громадських місцях (вулиця, покинуті будівлі, вокзали тощо).</p> <p>3.Найбільш притаманна для дітей молодшого віку.</p> <p>4.Некоректний рівень догляду за собою, за станом здоров'я, гігієною і харчуванням.</p> <p>5.Недостатній або взагалі відсутній контроль з боку батьків за життям дитини, місцем її перебування, відсутні увага і опіка з боку батьків.</p>	<p>1.Неналежний рівень догляду за дітьми.</p> <p>2.Відсутній контроль за дітьми, які часто залишаються без нагляду дорослих.</p> <p>3.Занедбаність, немає відповідного рівня навчання і розвитку дітей.</p> <p>4.Низький рівень уваги до медичних потреб дитини.</p> <p>5.Умови проживання, які не відповідають вимогам і є небезпечними для дитини, і мають ризики і загрози для життя.</p>

Як бачимо з таблиці, ознаки безпритульності та бездоглядності можуть бути взаємозалежними і взаємопов'язаними та погіршувати стан дітей. Незалежно від конкретних ознак, безпритульні та бездоглядні діти потребують належного догляду та захисту від ризиків та небезпек. Діти, які знаходяться в стані безпритульності та бездоглядності, можуть бути більш вразливі до різних видів насильства, експлуатації, зловживань та інших небезпечних ситуацій. Вони можуть стикатись з такими проблемами, як бідність, безробіття, відсутність належної медичної допомоги та освіти. Також, діти в стані безпритульності та бездоглядності можуть мати проблеми з психічним

здоров'ям, такі як тривожність, депресія, посттравматичний стресовий розлад, а також можуть бути відчуженими від соціальної інтеракції.

Досліджуючи механізми державного управління у сфері протидії дитячій безпритульності та бездоглядності, І. Горобець виокремлює такі причини цього явища:

економічні	економічна криза, бідність сімей з дітьми, безробіття або надмірна зайнятість батьків.
соціальні	ослаблення сімейних традицій, криза сім'ї, збільшення розлучень, жорстоке поводження з дітьми.
психологічні	уразливість дитячої психіки, прагнення дитини до незалежності, недоліки виховання.
медичні	поширення алкоголізму, наркоманії, зростання генетично обумовлених психічних захворювань серед дорослого населення та дітей.
правові	недостатньо чітко розроблений механізм профілактики дитячої безпритульності та бездоглядності.
педагогічні	негативний мікроклімат у шкільному колективі, незадовільний стан розвитку дитячих позашкільних закладів тощо.

Отже, належний догляд та захист дітей від безпритульності та бездоглядності є важливою проблемою суспільства. Для розв'язання цієї проблеми необхідно забезпечити належні умови для розвитку дітей, забезпечити їх освітою та медичною допомогою, забезпечити належний контроль та піклування з боку батьків, родини та соціальних служб.

У наукових працях з соціальної працівники розглядалися науково-теоретичні засади соціального, правового та соціально-педагогічного захисту дитинства, причини виникнення дитячої бездоглядності та питання розробки механізмів її локалізації, питання вдосконалення нормативно-правової бази щодо захисту неповнолітніх та профілактики негативних явищ у дитячому середовищі, соціально-психологічні механізми роботи з дезадаптованими дітьми. Розглядалися різні аспекти цього явища у дослідженнях багатьох вітчизняних авторів, зокрема: М. Ковальчук, О. Безпалько, Л. Волинець, А. Зінченко, П. Люблінський, І. Пінчук, Н. Заверико, Л. Коваль, А. Мудрик та інших.

Проаналізувавши вищезгадані наукові можна зробити наступний висновок, що для бездоглядних і безпритульних дітей характерними є такі їх специфічні особливості:

- вік (віковий діапазон бездоглядних і безпритульних становить від 6 до 14 років);
- стать (серед бездоглядних і безпритульних дітей переважає кількість хлопців, аніж дівчат);
- сім'я і оточення (такі діти походять з неблагополучних і неповних сімей);
- фізичний розвиток (погіршення стану здоров'я; найбільш характерними є такі захворювання: шкірні; паразитарні; застудні; розлади психіки, неврози, психози; шлунково-кишкового тракту; інфекційні; захворювання, що передаються статевим шляхом тощо);
- соціальний розвиток (недостатній рівень освіти та загальної культури; соціально-педагогічна занедбаність дитини; низький рівень самооцінки, мотивації, пізнавальних процесів тощо);

– психічний розвиток (характерними є агресивність, показна незалежність, брехливість, тривожність, недовіра до оточуючих, надмірна імпульсивність і емоційність, вразливість, емоційна нестабільність, замкненість, заляканість, страх тощо);

– поведінка і спосіб життя (характерною є девіантна поведінка дітей, бродяжництво та жебрацтво; діти часто зазнають насильства, жорстокого поводження з ними, а також самі можуть бути ініціаторами агресивного ставлення до оточуючих та вчиняти насильство щодо інших).

В Україні спостерігається катастрофічне збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Із загальної кількості дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, лише близько 7% – біологічні, тобто реально не мають батьків. Решта – діти, котрі стали сиротами при живих батьках. Частина таких дітей іде жити на «вулицю», і вулиця стає для них домівкою. Жодна державна, чи недержавна організація не знає, скільки в Україні безпритульних дітей

Безпритульність може розглядатися як різновид девіантної поведінки. Учені виділяють три типи причин появи і поширення безпритульності:

Соціально-економічні – зміни способу життя, які впливають на побут людей, їх соціальне, економічне, психологічне становище (економічні і соціальні кризи сім'ї, безробіття, малозабезпеченість, соціальний статус тощо).

Соціально-психологічні причини є наслідком соціально-економічних трансформацій в суспільстві і пов'язані з кризою в сім'ї: збільшенням числа розлучень і кількості сімей, які є неповними за складом, тобто є лише один з батьків; погіршенням морально-психологічного клімату у відносинах між батьками, що приводить до грубого відношення з дітьми і частих фізичних покарань.

Психологічні і психофізіологічні причини пов'язані із збільшенням кількості дітей, для яких характерні виражені психофізіологічні відхилення в розвитку і межі асоціальної поведінки. В результаті того, що діти в достатньо ранньому віці покидають дім, і перебувають в жорстких умовах вулиць, у них формуються основні особистісні якості і характер.

Деякі вчені виділяють наступні основні причини перебування бездоглядних дітей на вулиці:

Криміногенний чинник	злочин проти моральності: спонукає дітей з боку батьків і кримінальних груп до жебрацтва, експлуатація і залучення дітей в незаконний бізнес, проституцію, сутенерство і інші правопорушення, продаж алкогольних напоїв неповнолітнім, поширення порнографічної продукції і ін.
Родинний чинник	порушення функціонуванні сім'ї, коли батьки, опікуни, близькі родичі не забезпечують належного виховання дитини, а також необхідного психологічного комфорту в сім'ї
Об'єктивна ситуація	що викликає труднощі у вихованні, здійсненні контролю над дітьми зі сторони батьків
Патологічні девіації характеру	схильність до незаконного вжитку психоактивних речовин, самовільних відходів з будинку або учбово-виховного закладу і інших форм поведінки, що відхиляється
Молодіжний чинник	розвиток асоціальної підліткової і молодіжної «субкультури»
Організаційний чинник	недоліки в роботі системи освіти і органів опіки, системи соціального обслуговування сім'ї і дитинства, служб зайнятості неповнолітніх і молоді і інших державних структур

Інформаційний чинник	низька ефективність безпеки багатьох сайтів в Інтернеті, засоби масової інформації дають багато негативних прикладів для дітей і молоді на всіх доступних носіях, низька якість реклами, телевізійні програми, радіопрограми переобтяжені інформацією, пов'язаною з насильством, наркотиками і так далі
----------------------	---

Отже, причинами дитячої і підліткової бездоглядності в Україні є соціально-економічна та політична нестабільність у країні; відсутність скоординованих дій міністерств, відомств, установ та організацій, що відповідають за стан роботи з молоддю; негативний вплив соціального середовища на особистість дитини; недоліки в організації навчально-виховної діяльності в загальноосвітніх закладах, педагогічна занедбаність окремих підлітків; зниження виховної функції сім'ї, незадовільне матеріальне становище більшості родин; відхилення у фізичному та психічному розвитку дітей і підлітків тощо.

1.3. Напрямки соціальної роботи з безпритульними та бездоглядними дітьми

Проблема соціальної роботи з безпритульними та бездоглядними дітьми є важливою та актуальною для сучасної України. Ця проблема пов'язана зі складними соціальними та економічними процесами, які відбуваються в нашій країні. На жаль, в Україні є значна кількість дітей, які залишаються без догляду та опіки батьків з різних причин. Безпритульні та бездоглядні діти стають жертвами насильства, експлуатації та інших форм соціального неблагополуччя.

Для багатьох країн світу характерною є наявність незахищених верств населення, а саме сім'ї і діти, які мають потребу в сторонній суспільній допомозі аби вирішити свої проблеми. Для таких сімей властивий складний матеріальний, емоційний, психологічний стан. Саме тому діти втрачають бажання жити в таких сім'ях і приймають рішення піти з дому. Діти вимушені проживати або у родичів, або в чужих людей, або в оточенні інших таких самих дітей на вокзалах, покинутих будівлях тощо.

Соціальні працівники розуміють безпритульність як стан, коли дитина перебуває поза сімейним оточенням і не має належного догляду, контролю та підтримки. Це може статися у зв'язку з розривом відносин в родині, смертю батьків, відсутністю опіки та піклування про дитину, трансформацією сімейних цінностей і традицій, а також у зв'язку зі змінами в соціально-економічному середовищі.

У роботі з «дітьми вулиці» соціальний працівник керується двома принципами:

– принцип захисту прав та інтересів дітей. Це означає, що у вирішенні всіх питань на першому місці завжди стоять інтереси дитини, яка потребує допомоги і захисту. Соціальний працівник перебуває на стороні дитини у вирішенні будь-яких конфліктних ситуацій між дорослими (батьками), дітьми і організаціями, які є стороною конфлікту.

– принцип добровільності. Аби допомога була ефективною, найголовніше це бажання самої дитини прийняти цю допомогу, бажання змінити свій спосіб життя, аби жити нормально.

Соціальні працівники розуміють, що безпритульність та бездоглядність дітей можуть спричиняти серйозні проблеми у психічному, фізичному та соціальному розвитку дитини. Вони працюють з дітьми, щоб допомогти їм знайти стабільність та підтримку, а також з батьками та іншими дорослими, щоб покращити умови життя та догляду за дітьми. Окрім того, вони співпрацюють з іншими соціальними службами, щоб забезпечити всебічну підтримку дітей у складних життєвих ситуаціях.

У соціальній роботі реалізуються 5 напрямків по роботі з «дітьми вулиці».

Профілактична робота	Дитина ще знаходиться в стані «роздумів». Вона морально починає себе готувати до того, що можливо покине дім. Тут головне вчасно створити умови для ефективної первинної профілактики: визначити причину бажання дитини піти з дому, обстежити умови проживання дитини, стан сім'ї (моральний, емоційний, економічний), вирішити конфлікти в сім'ї, якщо такі є. Доцільно організувати роботу дітей, батьків і навіть вчителів. Аби діти мали сприятливі умови для виховання і розвитку, і могли нормально проводити своє дозвілля. Можна залучати дітей до участі в гуртках, клубах за інтересами, спортивних секціях тощо. Завдання на цьому етапі повернути дитину до нормального життя, щоб у неї не виникало думок про втечу з дому. Потрібно створити умови аби у дитини не було роздумів про те, що втеча на вулиці вирішить її проблеми.
----------------------	--

<p>Допомога у поверненні дитини з вулиці</p>	<p>На цій стадії дитина вже знаходиться на вулиці, а отже первинна профілактика була або неефективною або відсутньою. Соціальна допомога в такому випадку скерована на те, щоб у дитини виникало бажання повернутися додому. Саме тому потрібно працювати і з дітьми і з батьками аби вирішити проблеми сім'ї, які стали причиною втечі дитини з дому. Також тут має місце робота з вчителями, однокласниками тощо.</p>
<p>Подолання невизначеності</p>	<p>Цей напрямок характеризується проживанням дитини на вулиці, і неусвідомленням її того, що можна жити по іншому. Тут робота соціального працівника має бути направлена подолання байдужості дитини до себе і свого життя; має бути направлена на те, щоб у дитини виникало бажання мати нормальний дім, жити в сім'ї, ходити до школи, спілкуватися з ровесниками тощо. В результаті роботи у дитини мають з'явитися думки і плани про майбутнє, як вона хоче жити, ким хоче бути. Як показує досвід роботи з дітьми вулиць, вони не думають про своє життя і своє майбутнє, бо не розуміють як подолати проблеми і вийти з ситуації, що з ними склалася.</p>
<p>Закріплення за соціальним інститутом</p>	<p>Даний напрямок здійснюється на першій і другій стадіях, коли соціальному працівнику вдалося пробудити інтерес дитини до зміни свого життя і подолання проблем. Діти відчують довіру і свою значимість, що вони комусь потрібні і що хтось їх може захистити, саме тому вони можуть звертатися за допомогою до соціальних працівників, спеціальних організацій тощо. Метою діяльності соціального працівника на цьому етапі є допомога дитині у поверненні до нормального життя.</p>

Соціальний супровід	Це фінальна стадія, коли в результаті роботи соціального працівника вдалося повернути дитину в сім'ю, коли дитина починає жити по новому, змінивши своє бачення і ставлення до свого життя. На цьому етапі соціальний працівник має бути вкрай уважним при роботі з дітьми і сім'єю, куди дитина повернулася, би знову не виникла первинна проблема, і дитина знову не мала роздумів про втечу.
---------------------	---

Як висновок можна говорити про те, що більшість дітей покидає свої домівки через проблеми в сім'ї, в школі і в процесі спілкування з ровесниками. Батьки через певні причини не контролюють життя і розвиток дітей, саме тому діти вирішують втекти з дому, бо знаходять собі однодумців і беруть з них приклад. Зазвичай такі діти починають займатися бродяжництвом, жебракуванням, крадіжками тощо. Діти покидають свої домівки через порушення їх прав, незабезпечення з боку батьків нормальних умов для життя і розвитку. Більшість дітей, які проживають на вулицях походять саме з неблагополучних сімей, з сімей де є один з батьків, або дитина кругла сирота.

Соціальні служби, що надають соціальні послуги дітям, які опинились на вулиці, прагнуть надати їм особисту безпеку, медичну допомогу, освіту та гарантії на гідне життя. Та найголовнішою метою кожного соціального працівника, який працює з бездоглядними та безпритульними дітьми є повернення відчуття відновлення їх довіри до суспільства, створивши всі необхідні умови для виховання та розвитку, оточивши їх атмосферою особливої уваги й турботи.

Отже, дотримуючись вищеперерахованих технологій соціальної роботи з «дітьми вулиці», ми матимемо можливість покращити умови життя таких

дітей, забезпечити їм гідні умови життєдіяльності та захистити їх від негативних явищ у сучасному українському суспільстві.

Ще одним з напрямків соціальної роботи з бездоглядними і безпритульними дітьми є вулична соціальна робота, яка являє собою новий тип соціальної роботи з дітьми на Україні. Проте така форма роботи існує вже на протязі десятиріч в багатьох інших, в тому числі високорозвинених, країнах світу (США, Франції, Португалії, Німеччині, Великобританії та ін.).

Причина чому дитина приймає рішення покинути дім і жити на вулиці пов'язана з проблемами в сім'ї, така дитина має скрутні стосунки з батьками і оточуючими. Саме тому вулична соціальна робота має бути невід'ємною частиною всієї мережі соціальної допомоги для таких дітей, аби якнайшвидше відновити умови життя дитини, її нормального розвитку, і налагодження стосунків з батьками, аби дитина могла повернутися до нормального життя до свого дому [11; с. 262-263].

Метою вуличної соціальної роботи є покращення морального, емоційного і фізичного стану дитини, її здоров'я, шляхом взаємодії з тим середовищем, де на даний момент перебувають діти, покращення умов, задоволення потреб, надання всього необхідного. Також однією з форм вуличної роботи є допомога від людей, які самі колись опинялися в подібних ситуаціях і переживали досвід, саме до таких людей можуть прислухатися діти. Завдяки пережитому досвіду такі люди можуть допомогти дітям подолати труднощі, налагодити стосунки з сім'ями і оточуючими, змінити ставлення до себе і свого життя. Соціальні працівники які працюють у вуличних командах допомагають дітям в реалізації їх прав, можливостей [17, с. 100; 11, с. 265].

Основна характерна риса для вуличної соціальної роботи це встановлення довірливих стосунків між працівниками і дітьми. Саме тоді, коли діти довіряють, вони можуть відкритися і співпрацювати. Головним в роботі є вміння працювати на рівних, тобто спілкуватися з дітьми вільно і відкрито.

Відчуваючи підтримку і довіру, діти можуть звертатися за допомогою до соціальних працівників. Якщо дитина поважає і довіряє працівнику, то вона звернеться за допомогою.

Основними завданнями вуличної соціальної роботи:

- забезпечення основних потреб(одяг, їжа тощо);
- організація надання медичних послуг;
- інформативна робота стосовно здорового способу життя;
- сприяння зміни способу життя на здорове і правильне;
- налагодження співпраці з іншими установами і організаціями, які можуть допомогти таким дітям;
- допомога у прийнятті нових моделей поведінки;
- проведення консультування з дотриманням принципу конфіденційності;
- надання захисту і допомога у подоланні наслідків від фізичного і психічного насильства;
- проведення профілактичної роботи стосовно попередження правопорушень і злочинності серед дітей вулиці;
- забезпечення повернення дітей до їх сімей. [17, с.100-101; 11, с.264-265].

Переваги вуличної соціальної роботи:

1. Змога встановити контакт зі значною кількістю дітей.
2. Можливість проведення діагностики та аналізу реальної соціальної ситуації (встановлення реальної кількості дітей, їх проблем та потреб, зібрати первинну інформацію).
3. Спостереження за справжньою поведінкою дітей.

4. Надання соціальної допомоги в середовищі, в якому дитині зручно і комфортно.

5. Залучення волонтерів, установ і організацій для співпраці.

6. Популяризація соціальної роботи на місцях.

Обмеження вуличної роботи:

1. Соціальному працівнику не під силу організувати роботу самостійно, і забезпечити належне надання послуг. Саме тому йому необхідна мережа, тобто установи, організації і волонтери для співпраці.

2. Обмеження в можливостях, часі і просторі.

3. Соціальна робота має бути розрахована на тривалий період, аби результати були ефективними. Тому що одразу неможливо досягти реальних змін в житті дитини. Зміни з'являються після тривалої співпраці і роботі дітьми. [11; с.267].

Висновки до першого розділу

Здійснивши теоретичний аналіз наукової літератури, можемо виокремити основні визначення понять «бездоглядність», «безпритульність», «діти вулиць», а також зрозуміти основні причини виникнення таких соціальних явищ. Безпритульність - це стан, коли дитина перебуває поза сімейним оточенням і не має належного догляду, контролю та підтримки. Бездоглядність дітей – це стан, коли дитина перебуває у своїй сім'ї, але не отримує достатньої уваги, догляду та піклування від батьків або інших дорослих, що відповідальні за її виховання. Також діти в стані безпритульності та бездоглядності можуть мати проблеми з психічним здоров'ям, такі як тривожність, депресія, посттравматичний стресовий розлад, а також можуть бути відчуженими від соціального оточення.

Загалом, ознаки безпритульності та бездоглядності можуть бути взаємопов'язаними та погіршувати стан дітей. Незалежно від конкретних ознак, безпритульні та бездоглядні діти потребують належного догляду та захисту від зловживань та небезпек. Діти, які знаходяться в стані безпритульності та бездоглядності, можуть бути більш вразливі до різних видів насильства, експлуатації, зловживань та інших небезпечних ситуацій. Вони можуть стикатись з такими проблемами, як бідність, безробіття, відсутність належної медичної допомоги та освіти. Також, діти в стані безпритульності та бездоглядності можуть мати проблеми з психічним здоров'ям, такі як тривожність, депресія, посттравматичний стресовий розлад, а також можуть бути відчуженими від соціальної інтеракції.

Як підсумок, можна виокремити такі причини цього явища: економічні (економічна криза, бідність сімей з дітьми, безробіття або надмірна зайнятість батьків); соціальні (ослаблення сімейних традицій, криза сім'ї, збільшення розлучень, жорстоке поводження з дітьми); психологічні (уразливість дитячої психіки, прагнення дитини до незалежності, недоліки виховання); медичні

(поширення алкоголізму, наркоманії, зростання генетично обумовлених психічних захворювань серед дорослого населення та дітей); правові (недостатньо чітко розроблений механізм профілактики дитячої безпритульності та бездоглядності); педагогічні (негативний мікроклімат у шкільному колективі, незадовільний стан розвитку дитячих позашкільних закладів тощо).

Таким чином, діти, які проживають у складних матеріальних, психологічних та емоційних умовах у своїх родині і потребують допомоги від суспільства, стають найбільш незахищеною категорією дітей у будь-якій країні. Часто з цих сімей діти виходять, намагаючись уникнути реальності. У деяких випадках батьки таких дітей зловживають алкоголем або перебувають у в'язницях та інших місцях позбавлення волі. В свою чергу, діти, які були покинуті батьками або самі залишили свої родини чи дитячі заклади, і не мають постійного місця проживання, вважаються бездоглядними та безпритульними.

Отже, належний догляд та захист дітей від безпритульності та бездоглядності є важливою проблемою суспільства. Для розв'язання цієї проблеми необхідно забезпечити належні умови для розвитку дітей, забезпечити їх освітою та медичною допомогою, забезпечити належний контроль та піклування з боку батьків, родини та соціальних служб.

Напрямки роботи соціального працівника з безпритульними та бездоглядними дітьми можуть бути різними, залежно від конкретної ситуації та потреб цих дітей. Один з можливих напрямків роботи полягає у забезпеченні першочергових потреб дітей, таких як харчування, проживання, медична допомога та освіта. Соціальний працівник може співпрацювати з притулками, громадськими організаціями, школами та іншими установами, щоб забезпечити ці потреби. Інший напрям роботи може передбачати психологічну підтримку та соціальну адаптацію дітей.

РОЗДІЛ 2. Проведення емпіричного дослідження

2.1. Програма проведення дослідження

Інтерес до теми, об'єкту і предмету мого дослідження базується на результатах проходження практики у міській службі у справах дітей м.Бердичів (Житомирської області).

Мета дослідження – розкрити та обґрунтувати основні причини таких явищ як бездоглядність і безпритульність дітей, і встановити ефективні шляхи їх подолання.

Об'єкт – причини бездоглядності і безпритульності дітей.

Предмет – пошук ефективних шляхів вирішення проблем бездоглядності і безпритульності дітей.

Методи дослідження :

-контент-аналіз Соціальних карт дітей, які стоять на обліку міської служби;

- вивчення та аналіз звітів про діяльність міської служби за період із 2021 по 2023 рр.

Завдання дослідження:

- розробити критерії оцінки соціальних карт дітей, які стоять на обліку міської служби;
- розкрити та обґрунтувати основні причини таких явищ як бездоглядність і безпритульність дітей, на прикладі дітей, які стоять на обліку міської служби;
- встановити ефективні технології роботи з бездоглядними і безпритульними дітьми;
- розробити Програму заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності в м. Бердичеві.

2.2. Обґрутування вибірки

Для проведення емпіричного дослідження було обрано групу дітей, які перебувають на обліку міської служби у справах дітей як «діти вулиці». А саме для вибірки послуговували соціальні карти таких дітей, які ведуться фахівцями соціальної роботи міської служби.

Міська служба у справах дітей є структурним підрозділом виконавчого комітету Бердичівської міської ради. Служба реалізує низку функцій, пов'язаних з соціальною допомогою і захистом прав дітей, а також здійснює ведення Єдиної інформаційно-аналітичної системи «Діти» (ЄІАС «Діти»).

Аби розкрити і обґрунтувати основні причини виникнення таких явищ як бездоглядність і безпритульність, і бажання дітей покинути домівки, мною розроблені критерії, за якими я проводила аналіз ситуацій дітей, які описані в соціальних картках.

Для виконання завдань дослідження мною було проведено контент-аналіз Соціальних карт дітей, які стоять на обліку в міській службі (Додаток 1).

Всього вибірку становлять 20 дітей різного віку, які станом на 01.01.2024 року знаходяться в базі міської служби в справах дітей як бездоглядні і безпритульні, і деякі з них «діти вулиці», і перебувають на обліку.

Критерії оцінки (одиниці аналізу) соціальних карт (Додаток 1):

Вік	Для розуміння динаміки зростання фактів бездоглядності і безпритульності від віку дітей. Виокремили такі вікові категорії: 3-6 років; 7-10 років; 11-14 років; 15-18 років.
Стать	Аби встановити залежність фактів бездоглядності і безпритульності від статі дітей.
Склад сім'ї	Повна, неповна, дитина-сирота.

Кількість дітей в сім'ї	1, 2, 3, 4 і більше дітей.
Стосунки в сім'ї	Добрі, задовільні, сварки, бійки.
Ставлення до дитини в сім'ї	Добре чи погане ставлення конкретно до цієї дитини, яка перебуває на обліку і до інших дітей в цій сім'ї
Насильство в сім'ї, покарання дітей	Відсутнє, фізичне, психічне, сексуальне.
Вживання батьками алкогольних/наркотичних речовин	Вживають чи не вживають батьки алкогольні/наркотичні речовини.
Працевлаштування батьків	Працюють двоє батьків, працює один з батьків, не працює жоден з батьків.
Потреби сім'ї з точки зору дитини	Їжа, одяг, житло, робота, гроші, медична допомога.
Епізодичність перебування на вулиці	Вперше або повторно
Житлові умови	квартира, приватний будинок, взятий в оренду; скільки осіб в одній кімнаті; Санітарний стан житла.
Харчування, одяг	Чи є потреба дітей в їжі, одязі тощо.
Навчання дитини	Відвідування виховних і навчальних закладів; успішність дитини.
Чи стоїть на обліку в поліції?	Бродяжництво, крадіжки
Стан здоров'я	Як часто хворіє? Психічні захворювання, інвалідність

2.3. Вибір методів дослідження

Контент-аналіз — якісно-кількісний метод вивчення документів, який характеризується об'єктивністю висновків і строгістю процедури та полягає у квантифікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів. Предметом контент-аналізу можуть бути як проблеми соціальної дійсності, котрі висловлюються чи навпаки приховуються у документах, так і внутрішні закономірності самого об'єкта дослідження. На відміну від опитувань контент-аналіз вимірює не те, що люди говорять, що зробили чи зроблять, а те що вони справді зробили.

Застосування методу рекомендується в усіх випадках, коли потрібен високий ступінь точності чи об'єктивності аналізу. Контент-аналіз, як правило, застосовується при наявності великого за обсягом і несистематизованого матеріалу, коли безпосереднє застосування останнього утруднено. Контент-аналіз корисний у тих випадках, коли категорії, важливі для цілей дослідження, характеризуються певною частотою появи у досліджуваних документах. Контент-аналіз часто дає ефективні результати, коли велике значення для досліджуваної проблеми має сама мова джерела інформації, яке вивчається, його специфічні характеристики. Найчастіше його використовують для опису подій і процесів, які є у суспільстві, для вивчення соціальних змін.

Висновки до другого розділу

Проблема соціальної роботи з безпритульними та бездоглядними дітьми є важливою та актуальною для сучасної України. Ця проблема пов'язана зі складними соціальними та економічними процесами, які відбуваються в нашій країні. На жаль, в Україні є значна кількість дітей, які залишаються без догляду та опіки батьків з різних причин.

Саме тому емпірична частина моєї наукової роботи присвячена розкриттю і обґрунтуванню основних причин виникнення таких явищ як бездоглядність і безпритульність дітей.

Для виконання завдання (встановлення основних чинників, які спонукають втечу дітей з дому) я обрала наступні критерії (одиниці) аналізу: вік, стать, склад сім'ї, кількість дітей в сім'ї, відомості про батьків (працевлаштування, шкідливі звички); родинні стосунки і ставлення до дітей; насильство в сім'ї; умови житла (квартира, будинок, орендоване житло); кількість людей, які проживають в одній кімнаті; забезпечення їжею і одягом; потреби сім'ї з точки зору дітей; чи навчається дитина? Чи перебуває на обліку в поліції? Який стан здоров'я дитини.

Обраний метод дослідження (контент-аналіз соціальних карт дітей, які перебувають на обліку) дає можливість дотримуватися принципу конфіденційності про особисті дані, адже для вибірки ми використовуємо дані дітей, які є на обліку. Тому аналіз проводиться виключно за вищевказаними критеріями (одиницями) аналізу.

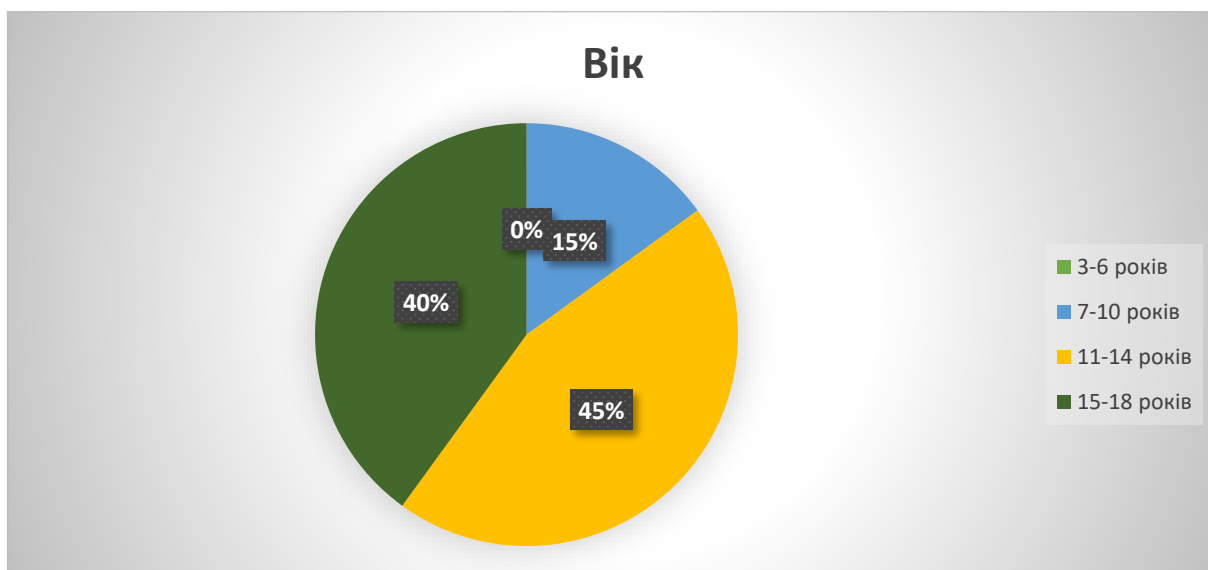
РОЗДІЛ 3. Результати проведеного дослідження та їх практичне значення

3.1. Обробка результатів дослідження

Як вже зазначалося в другому розділі в програмі дослідження, вибірку нашого наукового дослідження складають дані про 20 дітей, які перебувають на обліку міської служби у справах дітей.

1. Вік дитини :

- 1) 3-6 років – 0%;
- 2) 7-10 років – 3 дитини 15%;
- 3) 11-14 років – 9 дітей 45%;
- 4) 15-18 років – 8 дітей 40%.

За результатами аналізу можна зробити висновок про те, що переважна більшість дітей, які втікають з дому на вулицю перебувають у віці 11-14 (45%) і 15-18 (40%) років. Це говорить про те, що діти перебувають в підлітковому віці, який характеризується загостренням питання пошуку себе, своєї

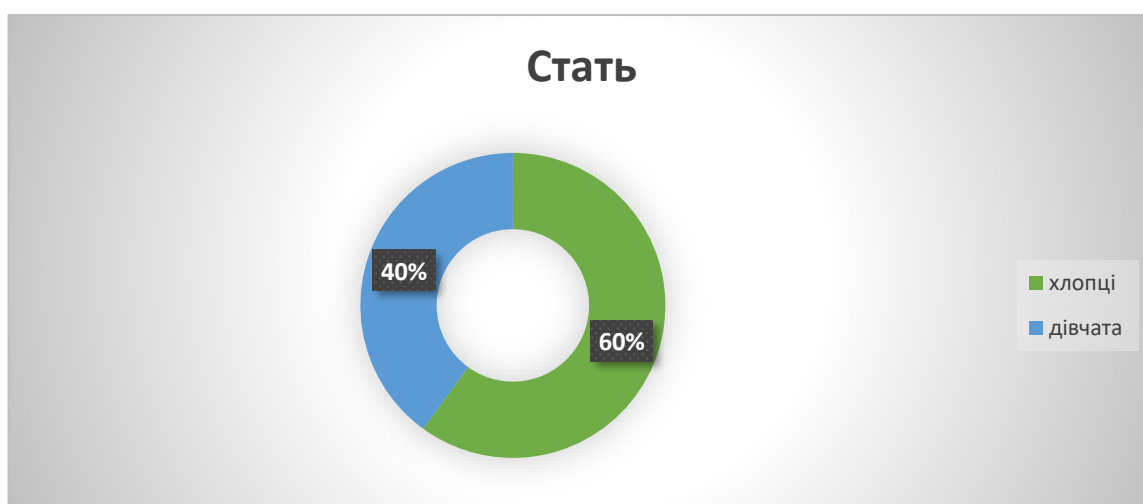
ідентичності, потреби у спілкуванні з дорослими і однолітками; прагненням довести собі і дорослим свою самостійність і свою значимість.

Е.Еріксон розглядав підлітковий вік і юність як центральний період для вирішення завдання особистісного самовизначення, досягнення ідентичності.

Часто весь підлітковий період трактують як кризовий, як період нормальної патології, підкреслюючи його бурхливий перебіг, складність і для самого підлітка і для спілкуються з ним дорослих. Саме тому, бачимо нерозривний зв'язок віку дитини і намагання втекти з дому і перебувати на вулиці. Важливою потребою цього віку є спілкування, і якщо дитина не може задовольнити цю потребу в сім'ї в домашньому середовищі, вона йде в те місце, де може знайти однодумців, тих з ким можна поговорити, розділити свої інтереси. Також характерним є бажання бути в середовищі однолітків, щось робити разом; мотив зайняти певне місце в колективі однолітків; прагнення до самостійності та пошук визнання себе як окремої дорослої особистості

2. Стать дитини:

- 1) хлопці – 12 дітей (60%);
- 2) дівчата – 8 дітей (40%).

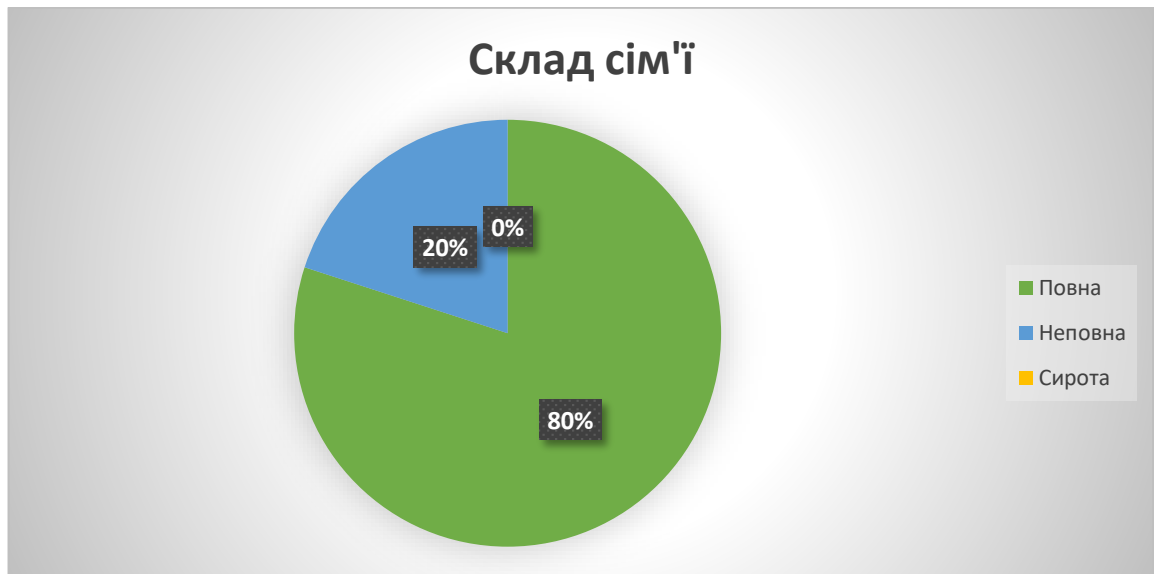

За даними дослідження більшу частину представників «дітей вулиці» становлять хлопці (60%), аніж дівчата (40%).

3. Склад сім'ї:

- 1) Повна сім'я – 16 дітей (80%);
- 2) Неповна сім'я – 4 дитини (20%);
- 3) Дитина-сирота – 0%.

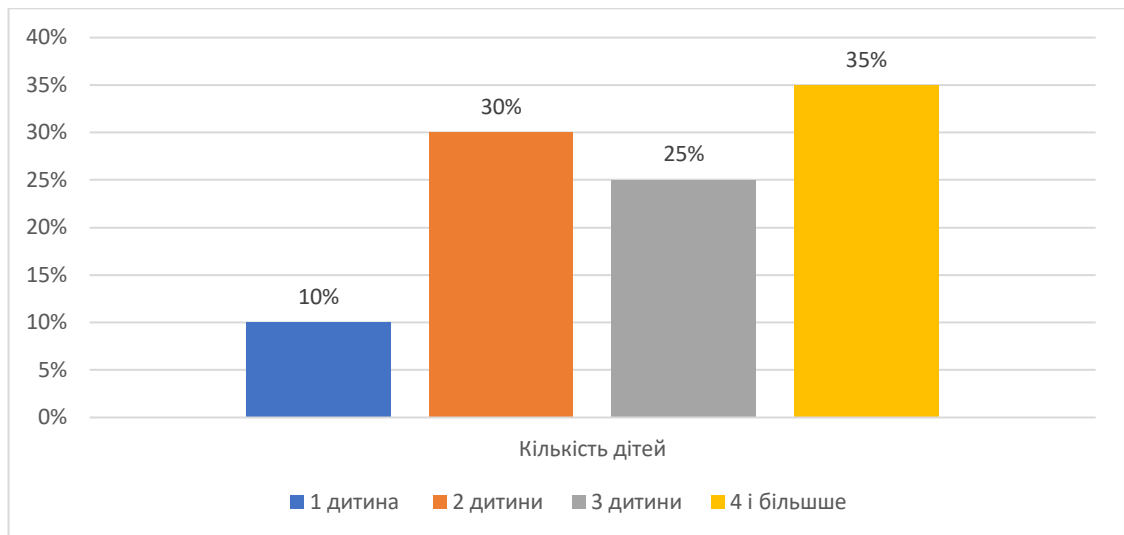
Загалом переважна кількість дітей походять з повних сімей 16 дітей з 20, тобто 80% дітей які перебувають на обліку як «діти вулиці» мають сім'ю, двох батьків.

4. Кількість дітей в сім'ї

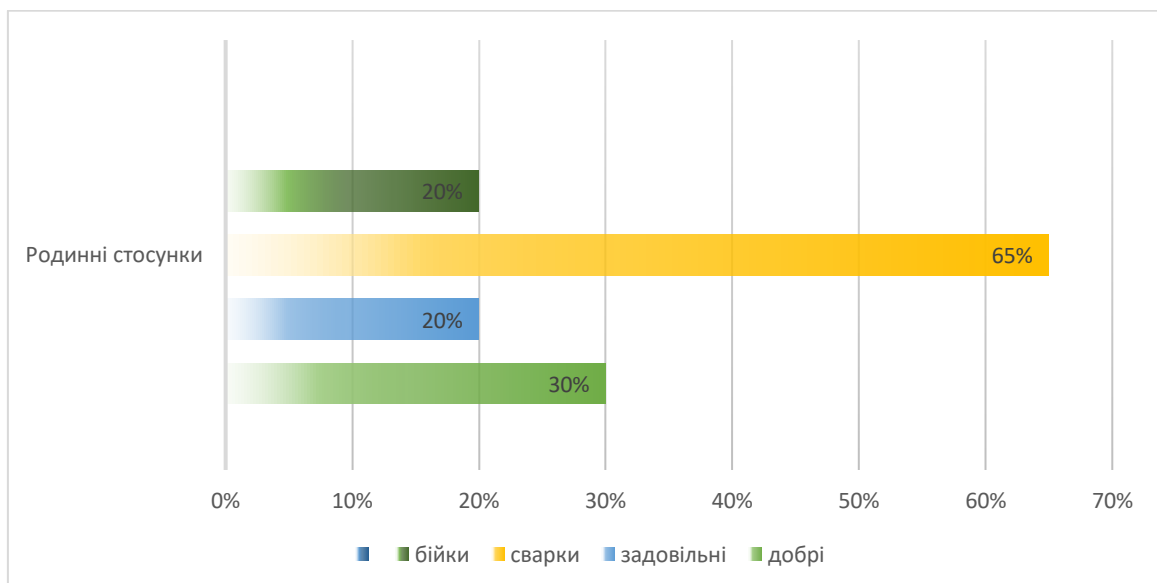
Цей пункт аналізу пов'язаний з попереднім. Так як переважна більшість дітей походять з повних сімей, ці сім'ї є багатодітними. За даними дослідження сім'ї мають таку кількість дітей:

- 1) 1 дитина – 2 сім'ї (10%);
- 2) 2 дитини – 6 сімей (30%);
- 3) 3 дитини - 5 сімей (25%);
- 4) 4 і більше – 7 сімей (35%).

5. Родинні стосунки в сім'ї

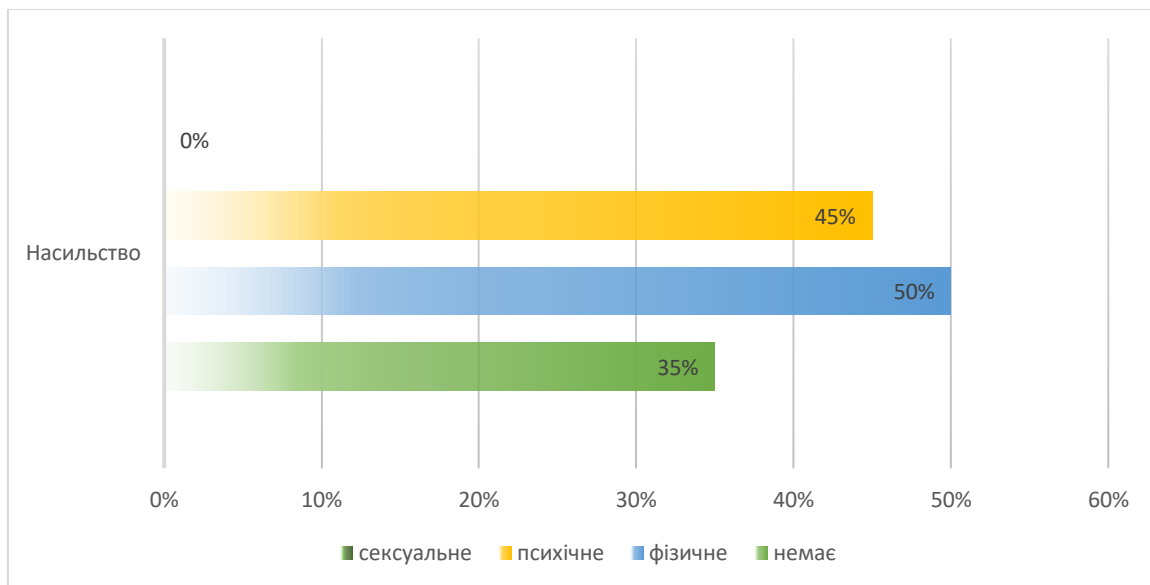
- 1) добрі – 6 сімей (30%);
- 2) задовільні – 4 сім'ї (20%);
- 3) сварки - 13 сімей (65 %);
- 4) бійки – 4 сім'ї (20%).

Як бачимо за результатом аналізу один з основних мотивів чому діти тікають з дому є непорозуміння в сім'ї, постійні сварки (65% вибірки). І якщо дитина, зіштовхнувшись з такою ситуацією вдома, стає свідком сварок і бійок, не знаходить підтримки у своїх батьків, тдля неї це може стати причиною для втечі.

6. Наявний факт насильства в сім'ї (покарання):

- 1) Немає – 7 із 20 сімей (35%);
- 2) Фізичне – 10 із 20 сімей (50 %);
- 3) Психічне – 8 із 20 сімей (45%);
- 4) Сексуальне – жодна сім'ї (0%).

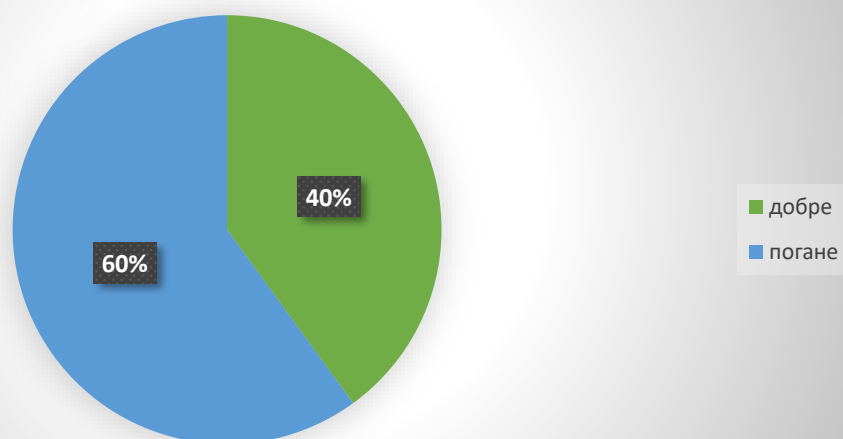

Діти тікають, коли бояться покарання. Якщо дитину сильно лають вдома (за зіпсовані або втрачені речі, за погані оцінки тощо), постійно принижують, вчиняють психічне чи фізичне насильство, ставляться до неї зневажливо то вона може втекти. Для половини сімей, діти яких перебувають на обліку характерний факт фізичного насильства в сім'ї.

7. Відношення до конкретної дитини:

- 1) Добре – 8 (40%);
- 2) Погане – 12 (60%).

Ставлення до дитини

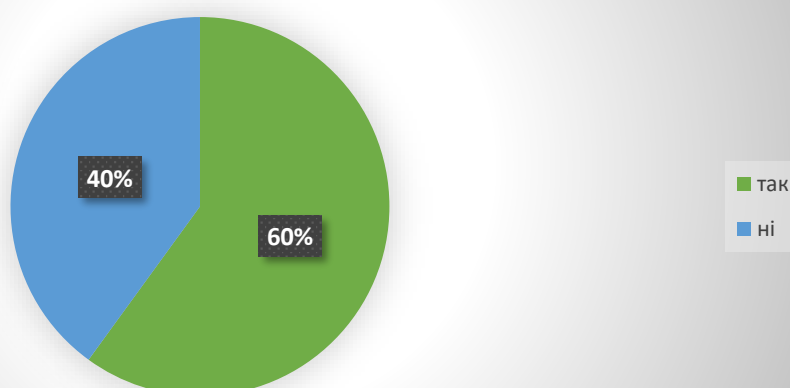

За результатами аналізу бачимо, що більшість дітей не отримують достатньої уваги і турботи від батьків, навпаки – ставлення до них погане. Це є ще однією з причин, чому діти покидають домівку, ценіби як помста за погане ставлення до себе.

8. Вживання батьками алкоголю:

- 1) Так – 12 (60%);
- 2) Ні – 8 (40%).

Вживання алкоголю

9. Вживання батьками наркотичних речовин:

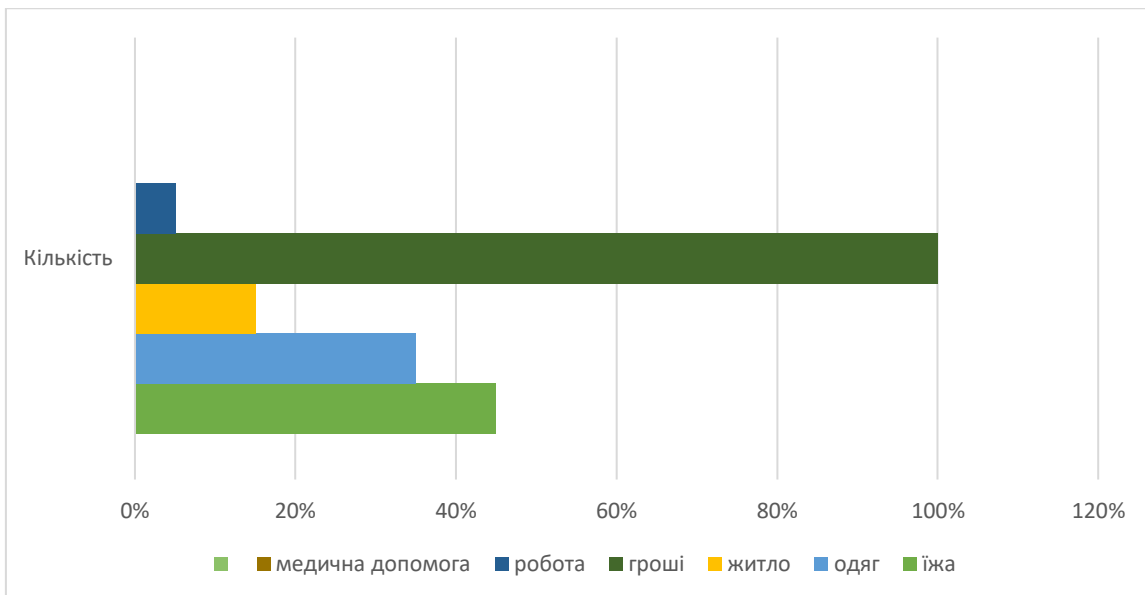
- 1) Так - 3 (15%);
- 2) Ні- 17 (85%).

Як висновок до пунктів 8 і 9 можна сказати, що для деяких сімей характерні факти вживання шкідливих речовин. Коли діти стають свідками подібних ситуацій, вони намагаються втекти, аби почувати себе в безпеці, подалі від дому. Зазвичай вживання алкоголю батьками відбувається у великих гучних компаніях, які заважають дітям, саме тому діти вимушені покинути дім, аби знайти тихе і безпечне місце.

10. Потреби сім'ї з точки зору дітей:

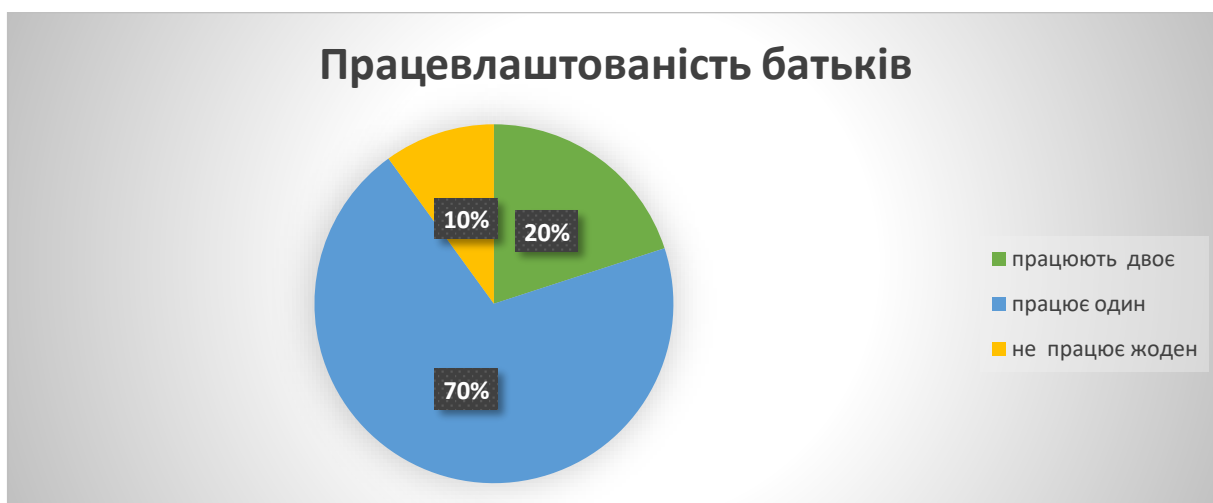
- 1) Їжа – 9 сімей (45%);
- 2) Одяг – 7 сімей (35%);
- 3) Житло – 3 сім'ї (15%);
- 4) Гроші – 20 сімей (100%);
- 5) Робота – 1 сім'я (5%);
- 6) Медична допомога – 1 сім'я (5%).

З точки зору дітей, найбільшою потребою кожної сім'ї є гроші (100% обрана відповідь в кожній соціальній картці дитини); наступні потреби - їжа, одяг, житло, робота, медична допомога.

11. Працевлаштованість батьків:

- 1) Працюють двоє батьків – 4 сім'ї (20%);
- 2) Працює один з батьків – 14 сімей (70%);
- 3) Не працює жоден – 2 сім'ї (10%).

Для переважної кількості сімей (70%) характерним є те, що тільки один з батьків працевлаштований і здатний забезпечити сім'ю. саме тому більшість дітей вважають основною потребою для сім'ї – гроші, адже більшість з них походять з багатодітних сімей де 4 і більше дитини, а працює лише один з батьків. Це часто призводить до того, що діти самостійно починають заробляти гроші – влаштовуються на підробіток, або вдаються до жебрацтва і крадіжок.

12.Періодичність перебування на вулиці:

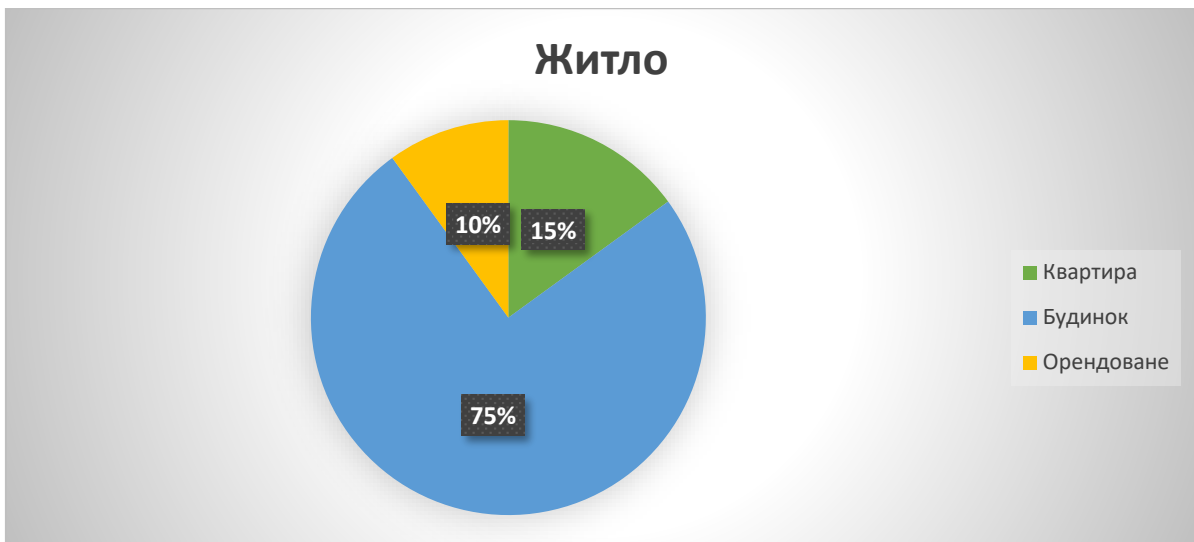
- 1) Вперше - 12 дітей (60%)
- 2) Повторно - 8 дитина (40%)

За даними дослідження переважна кількість бездоглядних і безпритульних дітей вперше втекли з дому, але є випадки повторної втечі.

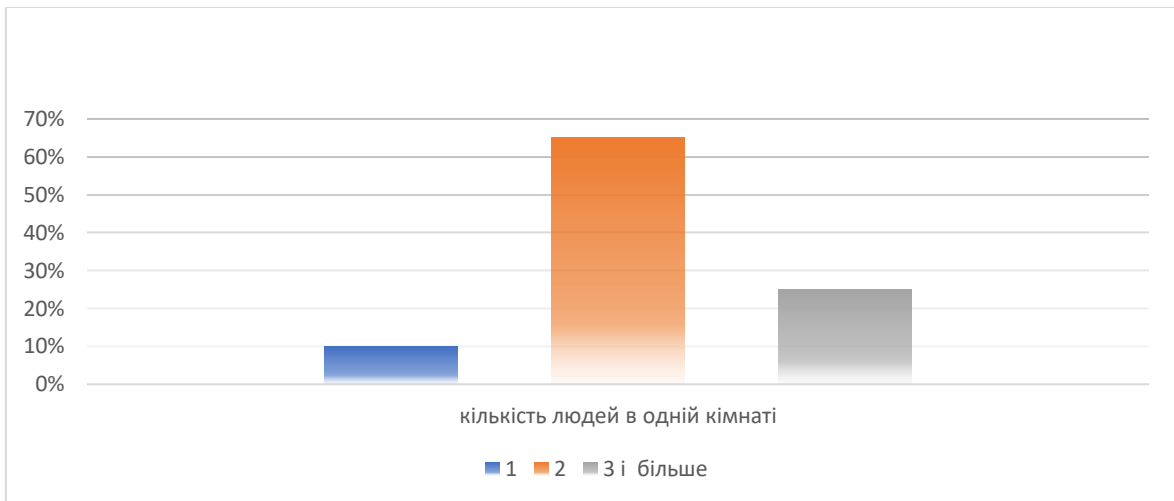
13. Житлові умови:

- 1) Квартира - 15%
- 2) Приватний будинок - 75%
- 3) Орендоване житло - 10%

14. Скільки осіб в одній кімнаті:

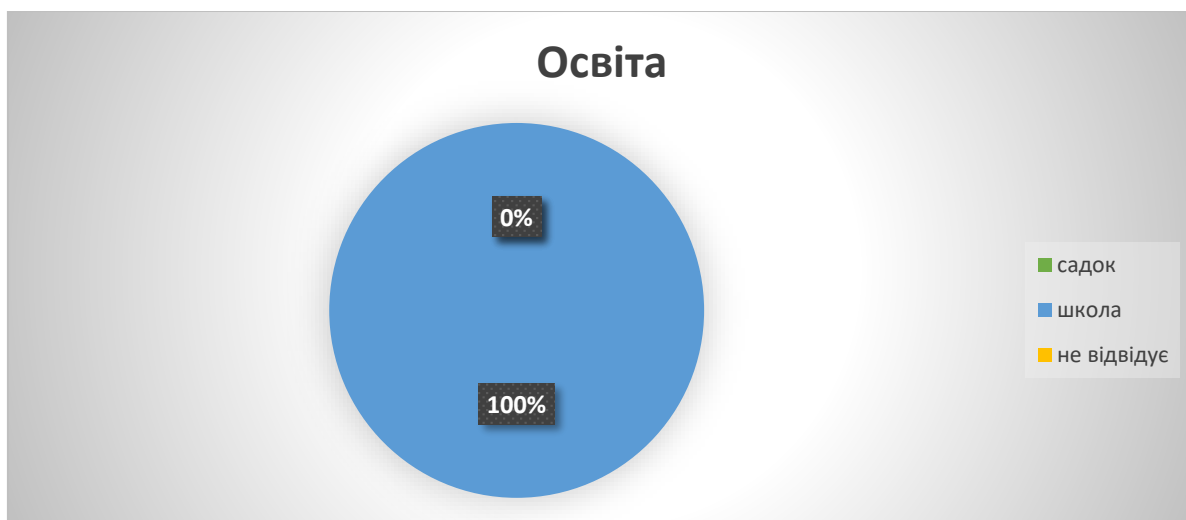
- 1) 1 – 10%
- 2) 2 – 65 %
- 3) 3 і більше – 25 %

Стан житлових умов і кількість людей, які проживають в одній кімнаті впливає на те, що діти залишаються без нагляду і уваги дорослих, адже більшість сімей є багатодітними, а за даними соціальних карт, в більшості сімей в одній кімнаті проживає дві людини, і переважна кількість сімей проживає в приватних будинках. Внаслідок цього у дітей немає власного простору, власного куточку.

15. Освіта дитини:

- 1) садок – 0%
- 2) школа – 100%
- 3) не відвідує (інші форми навчання) – 0%.

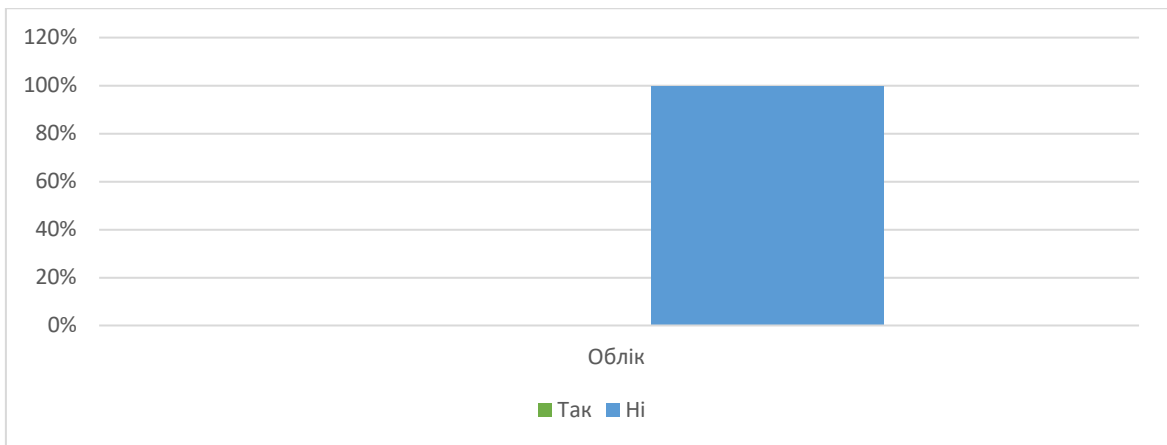

За результатами контент-аналізу всі діти є учнями закладів загальної середньої освіти. Проте є випадки коли діти періодично прогулюють школу без поважних причин. Вони не хочуть навчатися й бажають проводити час так, як їм до вподоби. Деякі з них намагаються навіть влаштуватися на роботу (підробіток), щоб мати гроші на їжу. Такі діти рано дорослішають.

16. Чи стоїть на обліку в поліції?

- 1) Так – 0%
- 2) Ні – 100%

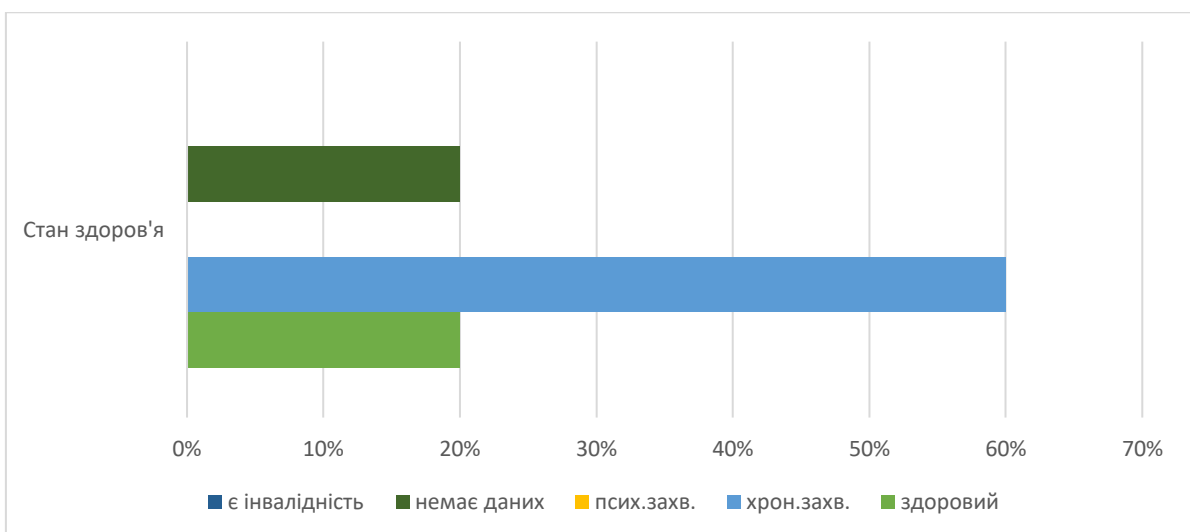
Як бачимо за результатами аналізу, жодна дитина не перебуває на обліку в поліції. Це гарний показник, отже діти не втрапили в криміногенне середовище.

17. Стан здоров'я :

- 1) Здоровий – 4 дитини (20%)
- 2) Є хронічні захворювання – 12 дітей (60%)
- 3) Є психічні розлади – 0%
- 4) Немає даних – 4 дитини (20%)
- 5) Є інвалідність – 0% .

За даними, які вказані в соціальних картках, більшість дітей мають деякі хронічні захворювання, а отже потребують медичної допомоги, яку зазвичай батьки не в змозі забезпечити.

3.2. Практичне значення дослідження

Отримані дані нашого дослідження дають змогу зрозуміти, які саме чинники викликають бездоглядність і безпритульність у дітей, і головне, дають змогу нам, як фахівцям соціальної роботи, зрозуміти які пріоритетні напрямки і технології соціальної роботи ми маємо впровадити на індивідуальному, груповому, місцевому і державному рівнях.

Станом на сьогодні проблема безпритульності і бездоглядності дітей вирішується не на достатньому рівні, про це свідчить, в першу чергу, перебування на вулиці великої кількості дітей. Зрозуміло, що дана проблема є новою для українського суспільства, тому слід привернути увагу держави, вчених та науковців до вирішення даного питання на належному рівні.

Проблема дитячої безпритульності та бездоглядності потребує комплексного вирішення, оперативного реагування на кожний факт виявлення дитини, яка залишилася без догляду і місця проживання. Запровадження нових механізмів реагування надасть можливість масштабно залучити наше суспільство до вирішення проблеми і для допомоги безпритульним дітям, виховання активної життєвої позиції громадян, яким небайдужа доля дітей, які опинилися на вулиці і стали непотрібними своїм батькам та рідним.

Позитивною ідеєю було б створення інформатизованого банку даних на кожну дитину, це дало б змогу спостерігати і контролювати, в першу чергу, становище дітей, отримання необхідної освіти ними, відслідковування загального стану здоров'я дитини, а в разі необхідності, надання якісної та своєчасної медичної допомоги. Задля покращення ситуації важливо приділяти увагу соціальному, матеріальному, моральному становищі сучасної сім'ї, слід пропагувати здоровий спосіб життя, повноцінну родину, що свідомо і серйозно буде ставитися до питань народження дитини, яка здатна виховати і належно її забезпечити.

Профілактика дитячої безпритульності буде максимально результативнішою, якщо проводитиметься якомога раніше, а не після того, як виникла реальна загроза фізичному і психічному здоров'ю дитини.

Саме тому, як висновок проведеного дослідження я розробила проєкт «Мобільна група профілактики», яка спрямована на запобігання дитячій бездоглядності і безпритульності, на виконання більш дієвих заходів вирішення актуальних питань безпритульних і бездоглядних дітей.

Проєкт «Мобільна група профілактики»

<p>Мета</p>	<p>розв'язання проблем дитячої бездоглядності, створення належних умов для соціально-психологічної профілактичної роботи для попередження виникнення таких явищ як безпритульність та бездоглядність, і для покращення духовного фізичного і розумового розвитку дітей</p>
<p>Завдання</p>	<ul style="list-style-type: none"> • вдосконалення існуючих методів профілактичної роботи з бездоглядними і безпритульними дітьми на індивідуальному, сімейному і соціальному рівнях; • здійснення соціально-педагогічних, профілактичних заходів щодо захисту дітей (заклади освіти, служби у справах дітей, благодійні і громадські організації); • створення мобільної групи на базі міської служби у справах дітей, яка проводитиме профілактичні заходи на місцях (в садочках, школах, в громадських місцях великого скупчення людей,

Очікувані результати	<p>-зменшити чисельність безпритульних та бездоглядних дітей;</p> <p>-удосконалити державну статистичну звітність з питань попередження правопорушень, бездоглядності та інших негативних проявів серед дітей та підлітків;</p> <p>-забезпечити комплексне вивчення і розв'язання проблем дітей, які виховуються в неблагополучних сім'ях;</p> <p>-поліпшити профілактичну роботу, яку здійснюють служби і установи у справах дітей.</p>
Технології і напрямки роботи	<p>залучення дітей до таких форм проведення дозвілля, які мали б на меті підвищити цінність і роль сім'ї і дитини: проведення тематичних семінарів, конференцій, воркшопів; ігротеки; виступи практичних психологів, соціальних працівників; організація тренінгів; груп підтримки; запуск соціальної реклами, соціальних буклетів тощо; масові заходи, ігри, вуличний театр, спортивні ігри, туристичні походи, літні табори тощо.</p>

Висновки до третього розділу

Отже, за результатами проведеного емпіричного дослідження і обробки отриманих даних можна зробити наступні висновки про чинники, які викликають такі явища як бездоглядність і безпритульність дітей. Основні фактори, які впливають на виникнення бездоглядності і безпритульності серед дітей:

- вік,
- стать,
- склад сім'ї,
- кількість дітей в сім'ї,
- умови проживання,
- забезпечення базових потреб дитини,
- стосунки в сім'ї і ставлення батьків до дитини,
- матеріальне забезпечення,
- покарання і насильство,
- стан здоров'я дитини.
- безпорадність та вразливість,
- недостатній догляд за власним здоров'ям,
- відсутність батьківського контролю та піклування і недостатній догляд за дітьми,
- відсутність належного навчання та розвитку дітей.

Дослідивши причини виникнення явищ, і виникла ідея розробити створення проєкт «Мобільна група профілактики», який зможе вирішити наявну соціальну проблему і вже на початковій стадії вирішити її, аби не допустити гірших наслідків краще проводити первинну профілактику, аніж потім займатися реабілітацією.

ВИСНОВКИ

Дитяча безпритульність – це соціальне становище окремої дитини, що зумовлене відсутністю у неї можливості на проживання у житловому будинку, квартирі чи іншому приміщенні, яке призначено для її проживання. Безпритульні діти належать до категорії найменш захищених, тих, які не мають можливості забезпечувати себе самостійно, тобто тих, які без сторонньої допомоги не можуть змінити хоча б щось у своєму соціальному становищі, задовольнити свої базові потреби і змінити умови свого існування.

«Діти вулиці» - це бездоглядні та безпритульні діти, які перебувають у несприятливих умовах соціалізації, розвитку, виховання, проживання, що часто є небезпечними для їх життя і здоров'я та потребують соціально-правового захисту.

Аналіз явища «діти вулиці» як соціально-педагогічної проблеми засвідчив, по-перше, що духовна, соціальна, політична та економічна криза сучасного українського суспільства призвела до збільшення кількості сімей з тим або іншим рівнем соціальної, психологічної або структурної дезорганізації; по-друге, виявом духовної кризи суспільства стала криза виховання як серйозна проблема сучасної соціально-педагогічної науки; по-третє, кризові явища в суспільстві ускладнили явище «діти вулиці» зростанням злочинності, наркоманії, алкоголізму, психічних розладів різного ступеня тяжкості, розширенням витоків дитячого неблагополуччя, проституції, що призвело до бездоглядності та безпритульності.

З'ясовано, що в своїй роботі з дітьми вулиці соціальний працівник використовує наступні технології: соціальна профілактика; соціальний супровід; соціальна реабілітація; соціальна підтримка; соціальна діагностика; соціальний менеджмент. Кожна з технологій передбачає використання певних форм та методів роботи, які можуть бути як специфічними, тобто

характерними лише для соціальної роботи, так і розробленими в інших сферах соціальної діяльності. Детально проаналізовано соціально-профілактичну роботу з дітьми вулиці.

На основі проведеного аналізу сформовано таку інтерпретацію поняття «соціально-профілактичної роботи з дітьми вулиці» як спеціальних заходів або їх системи, спрямованих на виявлення й усунення детермінант, що сприяють виникненню та поширенню явища «діти вулиці»; а також недопущення переходу дітей у категорію «діти вулиці».

За результатами контент-аналізу встановлено основні чинники виникнення явищ бездоглядності і безпритульності дітей в Україні, серед яких безпорадність та вразливість, недостатній догляд за власним здоров'ям, відсутність батьківського контролю та піклування і недостатній догляд за дітьми, покарання і насильство, сварки і погане ставлення до дітей, відсутність належного навчання та розвитку дітей, безробіття, погані житлові умови; неповна сім'я; багатодітна; асоціальна поведінка членів сім'ї, проблеми шлюбу; складності у вихованні; відсутність любові до дитини.

У сучасних умовах специфіка і основна спрямованість соціальних політики в галузі дитинства полягає в тому, щоб захистити дітей від негативних наслідків тих процесів, що відбуваються в суспільстві, а також створювати умови для відозмін діючих і виникнення нових соціальних інститутів, які мають задовольняти потреби і реалізовувати інтереси дітей. Створення оптимальних умов для підтримки соціально незахищених категорій дітей належить до найбільш важливих завдань сьогодення, зокрема найбільш вірним визнається таким чином влаштоване життя дитини, коли вона передається на виховання у сім'ю, або сімейне оточення, а також виховні і освітні заклади.

Саме тому, в результаті опрацювання теоретичної бази і з отриманих результатів проведеного емпіричного дослідження і виникла ідея створення

проєкту «Мобільна група профілактики», який зможе вирішити наявну соціальну проблему і вже на початковій стадії вирішити її.

Основні напрямки роботи такої групи:

-заходи з попередження бездоглядності дітей – створення майданчиків, клубів дозвілля; телефонів довіри; центрів сімейної психологічної терапії; кабінетів психологічного та юридичного консультування дітей;

-ширше залучення до розв'язання проблем безпритульності та бездоглядності дітей та «дітей вулиці», громадських, благодійних організацій, комерційних підприємств, меценатів, приватних осіб;

-розробку методичних рекомендацій з організації виховної роботи для дозвілля «дітей вулиці»;

-підтримка і співпраця з організаціями, які займаються “дітьми вулиці”.

-встановлення контакту з вуличною дитиною або з групою дітей;

-вирішення їх найперших потреб (їжа, одяг, медична допомога);

-юридичні та психологічні консультації;

-проведення масових заходів та інше.

Таким чином, проблема «діти вулиці» комплексна. І вирішувати її треба, враховуючи всі аспекти виховання дітей, молоді, батьків, всі сфери діяльності: соціальну, законодавчу, фінансово-економічну.

Отже, аби подолати масову дитячу бездоглядність і вирішити проблеми «дітей вулиці» у сучасних умовах можливо лише за умов піднесення економіки і здійснення комплексу заходів з соціально-правової охорони дитинства, комплексу соціально-педагогічної роботи з цими дітьми; узгодженої діяльності державних та громадських органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антіпкін Ю. Г. Державна доповідь про становище дітей в Україні: Соціальний захист дітей – сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування / Ю. Г. Антіпкін. – Київ: Укр. ін-т соц. досліджень, 2010. – 156 с.
2. Архипова С.П. Аналіз досвіду влаштування дітей-сиріт і дітей безпритульних. // Актуальні проблеми дослідження управління, педагогіки та психології: зб. наук. пр. / ХНТУ. – 2011. – С. 189–195.
3. Антонюк Т.Д. Дитячий будинок як форма соціального виховання: історичний аспект. // 8. – 2004. – №4. – С. 21–25
4. Бездомні громадяни в Україні не залишені поза увагою суспільства та держави [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/sp/control/uk/publish/article;jsessionid=EC53F52574C8DCED20E2393F32E9756E?art_id=36556&cat_id=36013
5. Болотова В. О. Безпритульні діти: соціальний портрет / В. О. Болотова, Т. Н. Чернецька // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – 2002. – Вип. 19. – С. 296–300
6. Борисов С.В. Участь дітей вулиці: клей, наркотики, СНІД? URL: http://www.cripo.com.ua/?sect_id=1&aid=29537.
7. Вітвицька В. В. Злочинність неповнолітніх як наслідок бездоглядності та безпритульності дітей / В. В. Вітвицька // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2007. – № 4. – С. 191-198.
8. Возна Ю. В. Соціально – педагогічна робота з дітьми та молоддю / Ю. В. Возна. – К.: Видавництво державного закладу ЛНПУ ім. Т. Г. Шевченка «Альма – Матер», 2008. – С. 8 – 13.
9. Галич О.В. Бездоглядність і правопорушення як наслідки хибного виховання/ О.В. Галич // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – № 2. – С. 91-95.

10. Горобець І.В. Європейський досвід запобігання та протидії дитячій безпритульності та бездоглядності/ Ефективність державного управління: зб.наук.пр.- Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010.– С.58–65.

11. Горобець І. Проблеми законодавчого забезпечення державної політики щодо дитячої безпритульності та бездоглядності / І. Горобець // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. Пр.. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. – Вип. 3. – С. 42.

12. Діти, жінки та сім'я в Україні: статистичний збірник за 2022 рік. Державна служба статистики України; [відп. за вип. І. В. Калачова]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

13. Діти на вулиці: моніторинг сучасного стану проблеми, аналіз державного забезпечення прав самоорганізованої дитини. URL: <http://igfm.org.ua/projects/finish/teen>.

14. Діти вулиці: інформаційний показчик. К: Інформаційний центр «Бібліотека ім. М.Костомарова», 2015. С. 211-213.

15. Довідковий матеріал Міністерства в справах сім'ї, молоді та спорту щодо забезпечення соціального захисту безпритульних дітей за результатами роботи у 1 півріччі 2019 року та окремих проблемних питань в частині забезпечення прав безпритульних дітей. URL: <http://www.kmu.gov.ua>.

16. Доля І. М. Подолання дитячої безпритульності: міжнародна та вітчизняна практика. // Стратегічні пріоритети. – 2010. – №1. – С. 55–59.

17. Дорогіна О.В. З досвіду роботи дитячого будинку сімейного типу // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». №3, 2020. С.108-110

18. Дубовик К.Є. Вплив факторів сімейного неблагополуччя на формування девіантної поведінки у неповнолітньої особи [Електронний ресурс] // Державне будівництво : електрон. Наук.фахове вид. Харків НАДУ. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nbuv.ua>.

19. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ / Л. М. Завацька. К: Видавничий Дім «Слово», 2018. 240 с. 47
20. Зайченко М. В. Інструментарій соціального педагога / М. Зайченко. К: Шкільний світ, 2011. 128 с.
21. Запорожцев Є.Г., Бойко Ж.В. Дитяча безпритульність та бездоглядність в Україні на сучасному етапі, шляхи її подолання / Є.Г. Запорожцев // Протидія злочинності неповнолітніх: досвід та сучасні проблеми: матер. всеукр. наук.-практ. конф., 16 квітня 2009 р., м. Кіровоград. – Кіровоград, 2009. – С. 66-69.
22. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник за 2022 рік. Державна служба статистики України; [відп. за вип. І. В. Калачова]. К: ДССУ, 2022. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
23. Зверєва І. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям: метод. посіб. / І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петрочко. – К.: Видавничий дім ФКАЛИТА, 2010. – С.376
24. Інтегрований курс соціально-педагогічної теорії і практики / Навч. посіб. / За ред. І. М. Богданової. Одеса: Пальміра, 2015. 538 с.
25. Кабаченко Н.В. Дитяча бездомність в Україні // Наукові записки НаУКМА: зб. наук. праць. сер. педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2010. – Т.110. – С. 60 - 65.
26. Кабаченко Н. В. Законодавче регулювання державної політики щодо бездомності / Н. В. Кабаченко. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2018. № 2. С. 241-249.
27. Капська А. Соціальна педагогіка / А. Й. Капська. – К.: Центр учбової літератури, 2006. – 468с.
28. Клименко О.Ю. Особливості інституціоналізації соціального захисту дітей у кризових ситуаціях в сучасному українському суспільстві: дис. ... д-ра соціологічних наук: 22.00.04. Харків, 2016. 416 с.
29. Ковбас Б.І., Фуштей Л.І. З досвіду діяльності науково-методичної ради притулку для неповнолітніх м. Івано-Франківська // Соціальна робота: теорія,

досвід, перспективи: матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції За ред. І.В.Козубовської, І.І.Миговича. Ужгород, 2019. Ч.1. С. 330-333.

30. Кожура Л.О. Актуальність дослідження адміністративно-правового захистубездомних осіб та безпритульних дітей // Національна і міжнародна безпека в сучасних трансформаційних процесах: матеріали наук.-прак. конф. (м. Київ, 29 грудня 2011 р.). – К.,2011. – С. 90.

31. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям: метод. посіб. / Авт.: Безпалько О.В., Гурковська Л.П., Журавель Т.В. та ін.. / За ред. Зверевої І.Д., Петрочко Ж.В. К: Видавничий дім «КАЛИТА», 2020. 376 с.

32. Корпач Н.В., Лякішева А.Г. Реінтеграція бездоглядних і безпритульних дітей в соціум в умовах притулку. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк: 2018. 186-198 с.

33. Кривачук, Л.А. Актуальні проблеми соціально-правового захисту бездоглядних і безпритульних дітей: окреслення специфіки / Л. Кривачук // Науковий вісник. Вип. 14: «Демократичне врядування». 2018. 6 с.

34. Куцим І.І. Правовий статус безпритульних дітей згідно Закону України «Про охорону дитинства» // Вісник. Збірник наукових статей викладачів, докторантів, аспірантів Національного педагогічного університету ім.. М.П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмигренко, Л.Л. Макаренко, О.П. Симоненко. - К.: НПУ ім.. М.П. Драгоманова, 2002. - Вип. 2. - С. 181-183.

35. Логінова Л.В. Права дитини «Звіт про дотримання прав самоорганізованих дітей в Україні» 2021. URL: <http://www.helsinki.org.ua>. 48

36. Ляпін В. П. Можливості профілактики адиктивної поведінки серед юнацтва та молоді [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/ppmb/texts/2009-03/091vpaуy.pdf

37. Майорова Н.А / Діти вулиці. Освіта та соціальна адаптація бездоглядних дітей /– М, 2001. С. 34-40

38. Матеріали дослідження, проведеного благодійним фондом «Підліток» за замовлення державного комітету України у справах сім'ї та молоді URL: www.teenager.iatp.org.ua.

39. Методики формування здорового способу життя: конспект лекцій / укладачі: Н. В. Коляда, С. М. Король, С. А. Король. Суми: Сумський державний університет, 2021. 183 с.

40. Настільна книга соціального педагога / Авт.-уклад.: В. В. Носенок, О. Є. Марінушкіна, І. М. Вишнева. Х: Вид-во «Ранок», 2011. 272 с.

41. Овод Ю.В. До проблеми дитячої бездоглядності в Україні. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2017. Вип. 1 (40). С. 190–192.

42. Олифіренко Ю.І. Історичні аспекти проблеми дитячої безпритульності та бездоглядності // Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/Vcndtu/2012_60/48.htm

43. Оржеховська В. Проблеми дитячої бездоглядності в Україні: аналіз та пошуки шляхів подолання /В. Оржеховська// Рідна школа. – 2009. – № 5-6. – С. 33-35.

44. Офіційний сайт Волинської ОДА. Інформація про стан роботи в області по захисту прав дітей за січень 2022 року. URL: <https://voladm.gov.ua/article/informaciya-pro-stan-robotiv-oblasti-po-zahistu-prav-ditey-za-sichen-2022-roku/>

45. Павлик Н. Становище дітей в Україні: оцінка ЮНІСЕФ // Педагогічна творчість: науковий пошук молодих дослідників: 36. наук.- метод. пр. / За ред. проф. М.В. Левківського. - Житомир: ЖДПУ, 2002. - С. 88-89.

46. Павлик Н. Безпритульність як феномен постмодерністського суспільства // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. - 2004. - №1(6). - С.36-41

47. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / С.С.Пальчевський. К: Кондор, 2015. 560 с.

48. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04. 2001. № 2402-III. Відомості Верховної Ради. 2001. №30. С. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

49. Поволоцька С. Г. Деякі аспекти вирішення проблеми безпритульності дітей в Україні // Соціальні проблеми росту безпритульності та профілактики правопорушень серед неповнолітніх : матеріали круглого столу. – Х., 2006. – С. 42-46

50. Полянничко А. Бездоглядність і безпритульність як соціально-педагогічні явища // Педагогічні науки. 36. наук, праць / Частина І. Суми: СумДПУ ім..А.С. Макаренка, 2002. - С. 120-129

51. Посібник з методики міждисциплінарного ведення випадку при роботі з безпритульними, бездоглядними неповнолітніми дітьми / організація «Право на здоров'я» (Health Right International). К., 2020. 68 с.

52. Проблеми бездоглядності і безпритульності дітей в Україні: Державна доповідь про становище дітей в Україні. К: Держ. інст. проблем сім'ї та молоді, 2020. С. 19-29.

53. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV (із змінами). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

54. Про волонтерство: Закон України від 26.04.2017 р. № 2402-III (із змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

55. Середняцька І.А. Чинники проблеми бродяжництва дітей в Україні та шляхи подолання // Південноукраїнський правовий часопис. – 2012. – №1. – С. 44-46.

56. Сидорук, І.О. Професійна компетентність майбутнього соціального педагога – превентолога / І.Сидорук // Вісник Глухівського державного педагогічного університету: [зб. наук. праць]. Випуск № 15. Частина II. Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка, 2020. С. 61-64.

57. Соціально-правові основи діяльності психологічної служби в системі освіти: Навчально-методичний посібник. І.В. Козубовська, В.В. Сагарда, О.В.

Дорогіна та ін. / За ред. І.В.Козубовської, В.В.Сагарди. Ужгород, 2010. С. 188-190.

58. Соціальний звіт за 2022 рік. Міністерство соціальної політики України. URL: <http://www.mlsp.kmu.gov.ua/document/152068/2022.doc>.

59. Соціальна робота: робота з конкретними групами клієнтів / за ред. Т. Семигіна, І. Грига. К: Вид. дім Києво-Могилянської академії, 2021. С. 144.

60. Федорова Н. Дитячий соціально-реабілітаційний центр - одна із проблем вирішення дитячої безпритульності в Україні. //Християнські цінності: історія і погляд у третє тисячоліття. 36. наук, записок Національного університету «Острозька академія». - Острог, 2002. - Том VI. С. 427-433.

61. Фролов Ю.М. Загальна характеристика безпритульності та бездоглядності дітей як антисоціальних явищ. Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Право». 2014. Вип. 2. С. 165–169.

62. Хожило І.І. Державна політика України у сфері профілактики безпритульності : механізми формування та реалізації: автореф.дис. –Х., 2009. – 40 с.

63. Цибулько Л. Г. шляхи подолання дитячої безпритульності в Україні / Л. Г. Цибулько // Вісн. ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – 2011. – № 20 (231). – С. 153–158

ДОДАТКИ

Додаток 1

Соціальна карта дитини

Прізвище, ім'я, по-батькові _____

Дата народження _____

Домашня адреса _____

Телефон _____

Дата знайомства _____

Останнє місце перебування _____

Сім'я, лікарня, інтернат та інше _____

Причина і обставини, що привели на вулицю _____

1. Відомості про сім'ю дитини

Батько: _____

Прізвище, ім'я, по-батькові _____

Вік _____, сімейний стан _____

Освіта _____, де і ким працює _____

Фізичне здоров'я _____

Психічне здоров'я _____

Вживання алкоголю/наркотиків _____

Притягування до кримінальної відповідальності _____

Позбавлення батьківських прав _____

Так, ні, є необхідність

Мати: _____

Прізвище, ім'я, по-батькові _____

Вік _____, сімейний стан _____

Освіта _____, де і ким працює _____

Фізичне здоров'я _____

Психічне здоров'я _____

Вживання алкоголю/наркотиків _____

Притягування до кримінальної відповідальності _____

Позбавлення батьківських прав _____

Так, ні, є необхідність

Інші діти:

1. _____

стать, вік, родинні зв'язки, де знаходиться

2. _____

стать, вік, родинні зв'язки, де знаходиться

3. _____

стать, вік, родинні зв'язки, де знаходиться

Інші члени сім'ї _____

Хто, вік, здоров'я, особливості поведінки

2. Житлові умови: _____

квартира, приватний будинок, взятий в оренду тощо

скільки осіб в одній кімнаті _____

дитина мешкає _____

разом, окрема кімната

Санітарний стан житла _____

Матеріальні умови:

приблизний сімейний бюджет _____

додаткова соціальна допомога _____

Чи отримують матеріальну допомогу на цю дитину, на якій підставі?

3. Психологічний клімат і ставлення до дітей в сім'ї

Психологічний клімат _____

Характер стосунків батьків:

Між собою _____

До дітей _____

До цієї дитини _____

Утримання _____

Харчування, одяг

Фізичне покарання дітей _____

Побиття, як часто?

Інші види покарань _____

Сексуальне насильство _____

4. Соціальний статус дитини: _____

Що відвідує _____

Школу, дитсадок?

Успішність _____

Чи стоїть на обліку в поліції _____

З якого віку, чому?

Бродяжництво, втеча з дому _____

Як часто, коли в останнє?

Як часто хворіє? _____

Додаткові відомості: _____
